

KOINONIA

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

2006. Feltámadás ünnepe

67. szám

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Ifj. Pohóczky Béla: Bornemisza / Abstenius / Péter	1
Szigethy Sándor: Vallás és humor?	4
Glatz József: Söderblom – Stockholm, 1925	12
Gémes István: Gyülekezetépítés a szórványban	18

PÁLYÁM

Joób Olivér: Felsőbb osztályban	25
Ifj. Joób Olivér: Ifjúsági lelkész voltam	29

HOZZÁSZÓLÁS

Ferenczy Péter (USA): Kálmán Szabolcs cikke, KOINÓNIA 65.sz.	31
--	----

„Júdás – a tizenkettő egyike, Jézus kiválasztotta, az ő közösségébe elhívottja, akit szeretett, – azt jelenti ez, hogy Jézus árulójának is teljes szeretetét akarja megmutatni és bizonyítani? Azt jelenti ez, hogy Júdásnak tudnia kell, hogy alapjában véve nincs mit elárulni Jézuson? Azt is jelenti, hogy Jézus mély szeretete tulajdonképpen Isten akaratának szól, amely szenvedése útjában is megvalósul; hogy ő azt is szereti, akinek árulása révén szabad lesz az út, s aki egy pillanatra Jézus sorsát így a kezében tartja? Azt jelenti, hogy az isteni akarat végrehajtójaként szereti, miközben tudja, hogy 'jaj annak, aki által ez történt'? Igen nagy, kikutathatatlan titok ez: Júdás, a tizenkettő egyike.” (Mt 26,47)

(Dietrich Bonhoeffer, Brevier, 140)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9

Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530

E-Mail: istvan.gemes@t-freenet.de

Ifj.Pohóczky Béla:

Bornemisza/Abstenius/ Péter
 Evangélikus püspök
 1535. febr. 22 - 1585 eleje

Élete tele szenvedéssel és meghurcoltatásokkal. Rendületlen protestáns hite, egyenes, gerinces jelleme miatt állandó katolikus támadások célpontja.

Rövid élete alatt (mindössze ötven évet élt) végigszenvedte az evangélikus lelkészek akkori minden kálváriáját, a veréstől kezdve az éheztetésen, bebörtönöz-
 tetésen keresztül a megaláztatásig egyaránt.

Mozgalmas napjaiban több volt a ború mint a derű, vagyont, birtokot, hatalmat nem szerzett. Csak Istennek élt s annak szolgálatát tartotta méltónak magához.

Az életében kapott s elszenvedett sebeket választottsága jelének tekintette és türelemmel hordozta.

Egyes, az úrvacsoratanon tiszta lutheri voltára féltékenyen örködő magyaror-
 szági lutheránus lelkészek élete vége felé azzal is megvádolták, hogy egy bizonyos
 "középutat" követ Luther és Zwingli álláspontjai között. Ez a vád nincs is minden alap
 nélkül, de nem jelenti azt, hogy Bornemisza hűtlen lett volna Luther reformátori tanítá-
 saihoz. Viszont az is igaz, hogy nem ragaszkodott szolgai módon Luther tanaihoz. Épp
 mikor az úrvacsora kérdésében a reformáció teológiai munkája kétfelé ágazott és a két
 szélsőséges képviselő, Luther, illetve Zwingli, a vita hevében inkább távolodott egy-
 mástól, ő ezeknek a nézeteknek egyesítését próbálta elültetni az emberek lelkében....

Majd mikor (a XVI. század második felében) már nem a magvetés, az evangé-
 liumi gyülekezeti élet kialakulása tölti be a lelkészek életét, hanem a hitvallási irányok
 szerint való elkülönülés, mikor a többségre jutott református iránynak hamarosan erős
 versenytársa támadt a Szentháromságtagadó, antitrinitárius, másként unitárius mozga-
 lomban, úgy hogy a hitvallási elkülönülés a gyakorlatban úgy ment végbe, hogy a
 lutheránusok a reformátusokkal szemben, a reformátusok pedig az unitárius propagan-
 dával szemben, valamint annak erős beszivárgásával szemben is, azt tartották szüksé-
 gesnek, hogy szorosabbra zárják soraikat, Bornemisza Péter itt is megtalálta a helyes
 utat. Sikerült nagy nehézségek árán lutheránus álláspontja ellenére is egységben
 megtartani és békében kormányozni helvét hitvallású híveit is. (Majd csak utána,
 Dobronoki Miklós püspöksége alatt került sor a két irány híveinek különválására).

*

Bornemisza (egyres oklevelekben Bornemissza formában is előfordul neve)
 Péter jó módú, előkelő család gyermekeként látta meg a napvilágot Pesten, 1535. feb-
 ruár 22-én. Hat esztendőskorában éri meg élete egyik legnagyobb tragédiáját, ugyanis
 1541-ben a török megtámadja Pestet és Budát, a lakosok nagy részét felkoncolja s
 rabságba hurcolja. Ennek a támadásnak esett áldozatul Bornemisza (Abstenius) Péter
 egész családja. Vagyonukat a török felprédálja. A kis gyermeket rokonai Kassára viszik
 tanulni, hol az árvagyerekek minden keserűségét megismeri. Feljegyzések szerint
 1553-ban a 18 esztendőskorú fiatalembert protestáns hite miatt "félholtra" verik s börtönbe
 csukják. Pár hónapi fogság után szerencsésen kiszabadul s külföldre távozik.

Tanulmányairól nagyon keveset tudunk, annyi bizonyos, hogy Bécsben folytatja
 egy rövid ideig tanulmányait, itt Nádasdy Tamásnak a támogatását élvezi. Innét egy
 rövid időre Svájcba kerül, mint "eminens" diák, majd visszatér Bécsbe. Itt viszont Oláh
 Miklós és püspöktársai üldözik, mivel prédikációkat tartott lakásán s ebben a protes-
 táns hittételeket fejtegette. Oklevelek tanúságai szerint 1559-ben börtönbe is záratják,

hol kenyéren s vízen "tengeti életét". Ezen esztendő késő nyarán, augusztus végén szerencsésen sikerül megszöknie börtönéből s Olaszországba távozik, hol ismét tanulmányokat folytat különböző egyetemeken. Név szerint is ismerjük a padovai egyetemet, hol több szemesztert végighallgatott. Innét a német egyetemeket látogatta meg majd Franciaországba távozott. (Téves az a vélemény, hogy Bornemisza Bécsből való szökése után nyolc esztendőt töltött külföldön, ugyanis 1561-ben már Magyarországon találjuk).

Nagyszombat környékén kezdi meg lelkeszi tevékenységét, oly nagy vehemenciával s átéléssel, hogy prédikációira felfigyelnek a katolikusok, név szerint Telegdi Miklós, aki ekkor a katolikus hitvallás egyik bástyájának számított. Halálosan megfélemlítette Bornemisszát aki nem tud más tenni, mint elmenekülni.

Tudomásunk szerint 1564-ben Zólyomba kerül, hol udvari papja lesz Balassa Jánosnak s egyszersmind nevelője annak fiának, Balassa Bálintnak.

Oly erélyesen hirdeti a lutheri tanokat, hogy nem csak a környéken vívja ki a katolikusok haragját, hanem tudomást szereznek "lázító, uszító" prédikációiról Bécsben is. Megidézik, meg is jelenik a császári városban, de oly ügyesen védi tanait, hogy a katolikus teológusok tehetetlenek vele szemben s elengedik.

1566-ban Ungváron találjuk, itt udvari papja lesz Balassa Menyhértnek, majd Husztra távozik Bornemisza Boldizsárhoz, de pár havi ottlét után visszatér Zólyomba.

Zólyomból 1569-ben felutazik Pozsonyba s ott prédikál az országgyűlésre egybegyűlt rendeknek.

1571-től Galgócnak, 1573 Semptének és a Vág túlsó partján lévő Szerednek lesz lelkesze, de egyúttal gróf Salm Gyula udvarában is végez prédikatori teendőket.

1573-ban az ekkor szervezett püspöki hivatalt vele töltötte be a csallóköz-mátyusföldi egyházkerület. (A püspökség azzal vette kezdetét, hogy 1573-ban a Verancsics Antal esztergomi érsek halálával beállott üresedést hamarosan felhasználva, püspököt választottak maguknak az esztergomi főegyházmegye déli, magyar részén már jó nagy számmal levő protestánsok. Az egyházkerület kötelékébe a régi pozsonyi, komáromi és esztergomi archidiaconatusok magyar egyházai tartoztak ugyanebben a tovább is fenntartott három egyházmegyében).

Még ebben az esztendőben kezdte kinyomtatni műveit saját sajtóján.

1578 februárjában jelen volt az országgyűlés megnyitásán Pozsonyban, s ott maga osztogatta Telegdi ellen írt "Fejtegetés"-ét, melyben kíméletlen őszinteséggel ostromozza a katolikus vallást. Telegdi azonnal könyvet adott ki Bornemisza ellen s ebben "összevissza, mindenféle lutheránusnak, zwingliánusnak, flaccianusnak, majoristának, anabaptistának, tévelygőnek" titulálja Bornemisszát...

Bornemisza az Ördögi kísértetekről, avagy Rettenetes Utálatosságáról ez megfertőztetett világnak... stb. című művét egy, vegyesen magyar és hatósága alá nem tartozó szlovák prédikátorokból álló alkalmi külön bíróság még ebben az esztendőben szigorúan elítélte s főleg az általa magát sértve érző Salmra való tekintettel arra kötelezte, hogy visszavonó irattal engesztelje azt ki. Az önérzetes lelkes-püspök ezt a leghatározottabban visszautasította, ezért Salm 1578 őszén családotól elűzte a környékről. Ekkor Detrekőn húzta meg magát Balassa Istvánnál. Innét felutazott Bécsbe, ahol azonnal börtönbe zárták (február 23). Három hét múlva barátjai segítségével sikerült megszökni a börtönből s Beckó várába menekült, itt rejtőzködött Bánffy Lászlónál.

Két hónap múlva visszatért Detrekőre. Itt sem volt sokáig nyugta, már az egész országban ismerték nevét s tüzes prédikációit.

1583 tavaszán Nádasfőre (Rárbokra), saját birtokára vonult vissza, hogy irodalmi alkotások megírására szentelje élete hátralévő éveit.

Sajnos terveiből már csak nagyon keveset tudott megvalósítani, ugyanis legjobb tudomásunk szerint legkésőbb 1585 elején meghalt.

MUNKÁSSÁGA:

Bornemisza Péter legtermékenyebb egyházi beszédíróink egyike, beszédeiben felölelte az év minden ünnepét s a velük kapcsolatos dogmákat, megvilágította az élet minden fontosabb viszonyát és óva intett a kísértetektől, melyek szerinte az ördög művei...

- " Tragédia magyar nyelven az Sophokles Elektrájából", Bécs, 1558.
- " Kalendárium és az ég forgásából való igaz ítéletek". Bécs, 1561.
- " Cantio de Szent János látásáról". Debrecen, 1566 vagy 1567.
- " Az evangéliumokból és az epistolákból való tanulságok." I.r.Komját és Sempte, 1573.
- " Az evangéliumokból és az epistolákból" II.r.Komját, 1574
- " Az evangéliumokról és az epistolákból" III.r, Sempte, 1575.
- " Az evangéliumokból és az epistolákból" IV.r, Sempte, 1578.
- " Az evangéliumokból és az epistolákból" V.r. Sempte, 1579.
- " Fejtegetés", Sempte, 1577.
- " Négy könyvecske a keresztyéni hitnek és tudománynak valóságáról". (Ezek tartalmazznak egy kis ábécés kátét, egy nagyobb kátét, egy ágendáskönyvet valamint egy "Vigasztaló könyvecskét".) 1572.
- " Füves kertecske". Sempte, Detrekő, 1577 (A könyvnek állítólag eredeti címe a "Lelki tudománnyal teljes könyvecske" volt).
- " Ördögi kísértetekről". (Eredetileg a "Tanulságok" IV. részének függeléke, melynek némelyik részlete "egynehány egyéb nyelvekre" is le volt fordítva.) Sempte, Detrekő. 1578
- "Prédikációk az Istennek irgalmasságáról". (Különnyomat a "Tanulságok" V. kötetéből.) Sempte, Detrekő. 1578.
- "Énekek három rendben különb-különbfélék", Detrekő, 1582.
- "Prédikációk egész esztendő által minden vasárnapra rendeltetett evangéliumból... ". Detrekő és Rárbok. 1584.
- "Cantiones funebrales". Címlaptalan példánya maradt fenn.

(Alkalmasint tévesen van neki tulajdonítva, egyes kutatók szerint a Balassa Menyhért árultatása című munka.)

Ezeken a műveken kívül több Kalendáriumot is írt (szerkesztetett) és kiadott egy perikópás könyvet is 1581 táján.

† Szigethy Sándor:

Vallás és humor?¹

Induljunk el azzal a szép mondással, hogy „a humor a hit templomának előcsarnoka”, a humor és vallás összetartoznak. Így is lehetne mondani: a humor a hitnek a preludiuma, s hogy az imádság mosollyal kezdődik. A nevetés jól hallható a hit előcsarnokában, sőt ékhója a templomban is hallatszik. Még ha a szentek szentjébe nem is hatolhat be. Ott a mosoly (nevetés) imádsággá formálódik át – s a humor helyét a hit foglalja el ...

Hogy miért e humor-hit közti közeli kapcsolat? Ennek oka emberi létünk ellentmondásaiban keresendő. A humornak a kicsi és közeli ellentmondásokkal van dolga, míg a hitnek életünk nagy ellentmondásaival, – hogy egész egyszerűen fejezzük ki magunkat. A humor is, a hit is az emberi lélek és szellem szabadságának kifejeződése. Általuk leszünk képesek „önmagunkon kívülre lépni” és a színjátékot a maga egészében szemmel követni. Az a törekvésünk, hogy tisztába jöjjünk az étellel, meglehetősen bonyolult ellentmondásokkal állít szembe bennünket, s ezek zavarják az összképet.

A mosoly az első reakciónk a közvetlen ellentmondásokra, olyanokra, amelyek nem túl mélyen érintenek bennünket. Meggyőződésünk, hogy létünk nagyobb – abszolút – ellentmondásaira, melyek magát az élet értelmének felismerését akadályozzák, a hit az egyetlen lehetséges válasz ... De maradjunk a humornál.

Milyen alkalomból szoktunk mosolyogni/nevetni? Amikor például valamilyen dilis embert látunk magas trónuson ülni; ha a büszke blamálja magát vagy amikor egy gyerek csacska hozzászólását halljuk a felnőttek komolynak tekintett vitája közben. Ha egy srác elcsúszik a jégen, ezen nincs mit nevetni. De ha egy olyan ember ül ott fenékre, akinek a méltósága ezt nem viseli el – akkor jól esik az illetőt megmosolyogni. A drámaírók is fel szokták használni ezt a műfogást, hogy a dráma központi cselekményébe beleszönek valamilyen apró jelentéktelenséget, amit egyik mellékalakkal (pl. szobalánnyal, inassal) mondatnak el. Hogy ez humorosnak hasson, ahhoz szükséges, hogy az illető jelentéktelenség mélyebb kapcsolatban álljon a cselekménnyel, mint az, eredetileg, a beszélőnek szándékában volt. Ez azt jelenti, hogy a humor feloldhat valamilyen ellentmondást, ha közben hozzásegít bennünket ahhoz, hogy felfedezzünk egy normális dolgot. Nevetünk például, ha egy közismerten büszke ember fenékre ül a jégen; nem csak azért, mert az illető méltósága és tehetetlensége közt – ebben a pillanatban – oly nagy a diszkrépancia (távolság), hanem azért is, mert ez a kis kalamitás (jelentéktelenség) megfelelő lecke is volt (büszke) emberünk számára. – Így szoktunk reagálni felszínesebb kontrasztok, ellentmondások esetében, amelyek nem vágnak túlságosan nagy rést az élet nagy összefüggéseibe, s nem is veszélyeztetnek bennünket. De vannak mélyebb kontrasztok is, melyek tartalmaznak ilyen veszélyeket.

Emberi létünk az univerzumban – ez ilyen ellentmondásos helyzet. S ez már a hit problémája, nem a humoré. Az ember hatalmas, de mégis olyan kicsi, oly jelentős, s mégis annyira jelentéktelen. Ahogy Edward Bellamy mondja (*The Religion of Solidarity*): „Egyrészt az ember személyes (egyedi) élete atom, végtelen parton fekvő kis homokszem, apró buborék a végtelen óceánban, s oly elenyészően kis köze van a múlthoz, a jelenhez és a jövőhöz, hogy szinte fel sem tudja fogni. Ugyanakkor van egy másfajta élet is, mely az univerzális életnek a szikrája s ezért törekvése tekintetében mérhetetlen, mely feszülten kutatja a végtelent, és közösséget érez az egész létező világgal és minden dologgal, noha a tér és idő keretei közé van szorítva.” – Ebben van a kontraszt, az ellentmondás.

¹ Elhangzott az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencián Hersfeldben (NSzK), 1978. március 21-én.

Amikor a világot szemléljük, azt hisszük, hogy értelmünk az az egyedüli erő, mely rendet képes teremteni a mindenségben. De amikor ugyanez az ember visszakényszerül életének animális nivójára, jelentéktelenné válik a tér és idő irdatlan távlatú összefüggésében. Óriási szakadék tátong a „külső” és „belső” világ között, – vagyis az ember felől látott világ és a másik, a valamilyen „abszolút szemszögből” látott világ között. Ez a szakadék még nagyobb lesz, ha arra gondolunk, hogy az ember maga az aki a végtelen perspektívából szemlél, s ebből a szemszögből láthatja be saját jelentéktelenségét.

Némely bölcséleti irányzat úgy próbál ezen az ellentétén segíteni, hogy az egyik világot visszavezeti a másikra, és mindkettőt egyazon nézőpontból szemléli. De sem a naturalista, sem az idealista szemlélet teljesen kielégítő. Vannak olyan végső ellentétek az életben, melyeket az értelem képtelen megoldani. Ezeket csak a vallásos hit tudja megoldani. Az értelem vagy egyik, vagy másik nézőpontból tudja csak szemlélni őket – s ezzel eliminálja az ellentétet, anélkül, hogy feloldotta volna azt. Az ellentétek sokszor olyan mélyek, hogy mosollyal nem lehet őket letudni. Hogyha életünk végső problémái mellett mosollyal próbálunk elmenni, ebből könnyen keserű humor lehet. Az ellentmondás ebben az esetben anélkül, hogy megoldódott volna, inkább a nyeregbe kerül. A humor tehát nem csak a hit templomának előcsarnoka, hanem egyúttal bejárat is a hit és reménytelenség közti „senkiföldjére”. Ezen rövid, de feladatunk egésze szempontjából szükséges szemlélődésünk után nézzük meg, hogy mennyiben lett hiánycikké a humor a vallásos hit területén. Előbb vessünk egy pillantást a vallások világára (röviden), majd térjünk rá saját Bibliánk átvizsgálására, a humor szempontjából.

I. NÉHÁNY VALLÁSTUDOMÁNYI-HUMOROLÓGIAI REFLEXIÓ.

Jelen témánk szempontjából igen kevés adat és utalás található a reprezentatívnak számító, nemzetközi szak-kézikönyvekben. E tényből legalább két dologra következtethetünk: vagy tényleg úgy van, mint sokan gondolják, hogy a vallás és humor egymást kizáró, – vagy legalább is: egymás mellett nehezen megférő – tényező, vagy pedig: hogy a tudósok voltak annyira humortalanok kutatásaik közben, hogy észre sem vették a szent szövegekben a – talán ott lappangó – humor nyomait ...

Hadd említsek meg néhány dolgot, inkább csak utalásszerűen. Felfigyeltetek-e arra, hogy a vallásalapítókat csak 'komoly' arkifejezéssel szokták ábrázolni? De (talán) van egy kivétel, – akit nevető, kacagó, rőtögő mivoltában is szoktak ábrázolni. No, hogy hívják az illetőt? – „Nevető-Buddha” (főleg Kínában) – (Európában is kapható a szobrocška, műtűürkés üzletekben). – Igen ám, de valójában nem a Megvilágosodottat – Sziddharta Gótamát – Buddhát ábrázolja a szobor, hanem csupán az egyik buddhista üdvözítő-személy (bodhiszattva) alakját ... (Amitá Niszatta buddhista apáca felvilágosítása.)

Mindenesetre megjegyezhetjük magunknak, hogy az oly pesszimistának, mindenütt dukkhat-szenvedést-szimatolónak tekintett buddhizmusban, ilyen centrális helyen (belsőbb berkeikben) is van helye a mosolynak, nevetésnek. – A germán vallásból (mitológiából) Loki istent sorolhatjuk ide, Odin mostohatestvérét és Thor kísérijét, – főleg azért, mert gyakran megviccelte isten-kollégáit, de az embereket is. Tipusát tricksternek nevezik. „Impulziven intelligens”, – ez az általános vélemény róla. – Az ókori vallások kultikus megnyilvánulásaiban – Adonisz, Attisz kultuszok – (a sírás mellett) a nevetésnek is helye volt. Amit (nevetést) valószínűleg innen mentettek át a keresztény húsvétünneplő, risus pascalis-ba is. A kultuszi álarcok mimikái is ebbe a vonalba sorolhatók.

Római katolikus területeken a szószéki humort (=Kanzelhumor) is számon tartják még, talán mint a risus paschalis kései utódát. Előfordult ugyanis, nem is olyan ritkán, hogy a pap vicekkel fűszerezte prédikációját (amire a hálától buzgó hívek lelkes tapssal reagáltak, némely országban, Itália). Hogy a humoros papok különösen is kedveltek voltak a fálvakban, arra számos példát találunk a Dunántúlon (Felsőpaty, Jákfa, etc.)

Hogy a szószéki humor miért volt nehezebb (szorultabb) helyzetben a protestáns templomokban? A különbség – röviden szólva – valószínűleg abban keresendő, hogy míg a protestáns istentiszteleten a prédikáció („igehirdetés”) van a centrumban, a katolikus egyházban a miseáldozat az istentisztelet szíve. Igen komoly aktus ez, Krisztus áldozati halála és feltámadása

ismételgetik meg benne, katolikus felfogás szerint. Nálunk is van úrvacsora, de nem minden vasárnap. De egyébként is, az Ige hirdetése, a prédikáció, jelentőségének kihangsúlyozása egyik legfontosabb reformáció örökségünk. A szószéki beszéd, prédikáció tekintetében katolikus kollégáink mintha könnyebb (szabadabb) helyzetben lennének, mint mi, éppen ezért, mert náluk a mise főrésze ez az „úrvacsorai rész”, a eucharistia. A prédikáció náluk – az ún. szentbeszéd – más témákról is szólhat, mint az illető vasárnap (többnyire jólismert) evangéliuma vagy levélbeli szentleckéje. A mi igehirdetéseinknek (általában) mindig ezekről a komoly textusokról kell szólnia ... A meghalt és feltámadott Krisztus hirdetésének reformációi koncentráltága határozza meg (= köti) prédikációinkat ... Mielőtt tehát templomi/szószéki humortalanságunk miatt végleg pálcát törnétek rajtunk protestáns papokon, kérlek Benneteket, vegyétek figyelembe e sajátos helyzetünket is... Mindazonáltal: érdemes elgondolkodni rajta, hogy istentiszteleti gyakorlatunk megreformálásával nem lehetne-e meggyökereztetni a szószéki humort, protestáns berkeinkben is?! (pl. úgy, mint eredetileg is volt, hogy minden istentisztelet úrvacsorai istentisztelet lesz ...) No, de ezzel már teológiai kérdéseket kezdtünk el feszegetni, pedig még a Biblia ezen irányú megkérdése is hátra van!

II. BIBLIA ÉS HUMOR

1. Nyelvi, gondolkodásbeli etc. sajátosságok

Amikor kezünkbe vesszük a Bibliát: már fekete kötése miatt is komolyságot, ünnepélyességet sugároz magából. Régi könyv. S olyan nyelveken írták, melyek távol állnak tőlünk s nem a mi gondolkodásunk szerint valók. E tényezők aztán eltakarják a nüanszokat, finomságokat, amiktől pedig a humor annyira függ. Az Ótestámentum legrégebb részei közel 3000 évesek, az Újtestámentum is 1800-1900 éves. Keleten írták, meditáló embereknek készült, nem ilyen dinamikus, száguldó, modern flótásoknak, mint mi vagyunk, akik minduntalan sietünk és időhiánnyal küszködünk.

Mivel a humor sokszor szójátékból áll, elképzelhetjük, mennyi minden veszendőbe megy belőle már csak azért is, mert fordításokban vagyunk kénytelenek olvasni régi szövegeit. Az írásmagyarázók is megtették a magukét az évszázadok során: néha könnyítették a megértését, máskor nehezítették azt (t.i. a viszonylag egyszerű dolgok összebonyolításával).

A humor sokrétű, gazdag jelenség, valóságos művészet. Mi a következőkben három speciális formájára irányítjuk figyelmünket: a *szójátékra*, az *iróniára* és a *szatírára*.

A szójátékra akad a legtöbb példa. Néhány böngésző kutató az Ószövetségben 500-at talált, az Újszövetségben pedig 200-at! Iróniával többek között Jézusnál találkozunk, szatírával pedig (leginkább) a prófétáknál.

2. Az emberiség férfiakra és nőkre való felosztottsága – és az ebből eredő humoros helyzetek Bibliánkban.

A Bibliát férfiak írták. E vitán felüli tény a békésebb nem némely harcos (feminista) szószólóját arra készítette, hogy a férfiúi psziché, lelkiség, túlzott dominanciáját fedezze fel némely iratában, mondván, hogy a fény és árnyék nemek szerinti megosztása nem arányos, tehát nem igazságos. – Már a teremtéstörténetben olvashatjuk, hogy Éva Ádám oldalbordájából teremtett, aminek következtében a nő vitathatatlanul a második helyre szorul. Hol itt az igazság?! – No, a Talmud bölcsei ehhez megjegyezték, hogy a nőt Isten nem Ádám fejéből teremtette (hogy ne legyen nagyravágyó), nem a füléből (hogy ne legyen kíváncsi), nem a szájából (hogy ne legyen nagyszájú), nem a kezéből (hogy ne legyen harácsoló), és végül nem a lábából (hogy ne legyen mászkáló), hanem az oldalbordájából, ami mindig rejtve van! Éppen az oldalbordából, míg a férfit a föld porából teremtette. Ezért van az, hogy a férfinak kell keresnie azt, amit elveszített, és nem fordítva. Ez továbbá azt is megmagyarázza (most már nem a Talmud szerint), hogy miért makacsabb az egyik, mint a másik. – A föld pora, az agyag, elasztikusabb, hajlékonyabb mint a kemény bordacsont!

A szójáték – s egyben irónia – klasszikus bibliai gyűjteménye a Példabeszédek könyve és a Prédikátor könyve. Mindkettő mosolyra derítően tud szólni – a másik nemről. Csípős, sőt kemény szavak is vannak bennük a nőkről. Olvasásukkor arra kell gondolni, hogy csak olyan ember írhatta őket, aki becsülte, nagyra tartotta és ragaszkodott a feleségéhez! (Szögezzük le: a Bibliában a jelentős nők hosszú sora áll előttünk, sokkal több, mint amennyivel a környező népek dicsekedhettek. Néhány a sok közül: Sára, Ráchel, Miriam, Debóra, Hanna, Eszter, valamint az Újszövetségben a három Mária. A hagyomány szerint Salamon, a nagy király írta a példabeszédek könyvét. Némely kutató szerint, ha valakinek, akkor éppen neki lehettek alapos ismeretei az asszonyi természetről. 1Kir 11-ben olvassuk, hogy 700 feleséggel és 300 mellékfeleséggel rendelkezett, ami összesen 1000 feleség! Remélhetőleg némi elírásról és túlzásról van itt szó; – de még akkor is kitör belőlünk a sóhaj: szegény ember! Ugyanerről a Salamon királyról olvassuk, hogy bölcs is volt. A nevezett könyvből ismerjük a történetet, hogy milyen igazságosan ítélt két fiatal mama között, akik közül az egyiknek a gyereke meghalt, de most mindketten igényt tartottak az életben maradt csecsemőre ...

No de lássunk néhány példabeszédet. 7,9-ben zsémbes asszonyról van szó, de mindjárt magunk előtt látjuk a papucs-férjet is, mert – ugyebár – ezen a területen mindig kettőn áll a vásár. Ritkán hibáztatható csak az egyik ...

Jobb lakni tetőnek ormán, mint házsártos asszonnyal egy fedél alatt. Ézs 27,15-ben: A záporosó idején csepegő háztető és a zsémbes asszony egyformák. – A kíváncsi szomszédok előtt sem lehet titokban tartani az ilyesmit: aki feltartóztatja, szelet tartóztat fel, és jobbjaival olajat fog meg (27,16). – A butus libus is megkapja a magáét; kérlelhetetlenül, de találóan. Talán nem annyira megbélyegzőn, mint inkább pedagógiai céllal (11,22): Mint disznó orrában az aranykarika, olyan a szép asszony, ha nincs jó ízlése. A példabeszédek intelmei néha a „fiam”-hoz szólnak, amikor óvatosságra intenek a gyengébb nemmel kapcsolatban (5,3-4): Mert színméz csepeg ... ajkáról, és ínye simább az olajnál; de a végén keserű lesz, mint az üröm, mint a kétélű kard.

A könyv a derék asszony dicséretével zárul (31,10-31), az ideális nő klasszikus leírásával: Derék asszonyt kicsoda találhat? Értéke sokkal drágább az igazgyöngynél. Ura szívből bízik benne ... Úgyesen kezeli a guzsalyt, tenyerében tartja az orsót ... Erő és méltóság árad róla, és nevetve néz a holnap elé. – Férje így dicséri: Sok nő végez derék munkát, de te felülmúlod mindegyiket! Csalóka a báj, mulandó a szépség, de az ÚRat félő asszony dicséretre méltó ...

Igy dicséri a feleségét ez az egykori ember; annyi bájjal, kedvességgel, melegséggel teszi ezt, hogy ma is mosolyt, az öröm mosolyát csalja azok arcára, akik szintén átéltek valami hasonlót, vagy arról álmodnak még. A humornak egyik legszebb formájával van itt dolgunk.

A Prédikátor könyvében viszont teljes a boldogtalanság! Kesernyésebb humort még talán Strindberg sem tudott létrehozni (7,26-28): Úgy találtam, hogy a halálnál is keserűbb az olyan asszony, aki hasonló a vadászhurokhoz: a szíve háló, kezei pedig bilincsek. Aki kedves Isten előtt, az megmenekül tőle, de a vétkes foglya lesz ... ezer közül egy igazi embert találtam, de asszonyt nem találtam azok között.

Talán nem csoda, hogy a teológusoknak mindig nehézségeik voltak ezzel a könyvvel. Jellemző, hogy az Újszövetség egyszer sem idézi a Kohelet-et (Prédikátor). – Mégis: mély gondolatok vannak ebben a görög gondolkodástól befolyásolt bibliai könyvben. Némely kijelentése szállóigévé vált, mint például: Nincs semmi új a nap alatt (1,9). – Jobb, ha nem teszel fogadalmat, mint ha fogadalmat teszel, és nem teljesíted (5,4). – Aki másnak vermet ás, maga esik bele (10,8). – Többet ér egy élő kutya, mint egy döglött oroszlán (9,4).

Szardónikus mélységről tanúskodik egy-egy ilyen kitörés: Igen nagy hiábavalóság! Minden hiábavalóság! (1,2)

Azt mondják, Ézsaiás mellett a Prédikátor a Biblia legszatírikusabb könyve. Mégis, valami pajkos humor is van benne, mely fel-felcsillan, amikor valamilyen emberi gyengeséget fedez fel. A melankólia sötét felhőiből egyszer csak előbukkan a mosoly fénysugara: Megvan az ideje a sírásnak, és megvan az ideje a nevetésnek. Megvan az ideje a gyásznak, és megvan az ideje a táncnak. (3,4)

A Kohelet életfilozófiájának magvát 5,17 kk-ben találjuk: Rájöttem tehát, hogy az a jó és szép, ha az ember eszik, iszik, és élvezzi a jót minden fáradozása nyomán, amivel fárad a nap

alatt egész életén keresztül, amelyet Isten adott neki, mert ez jutott neki.

A szakasz ezzel zárul: Az ilyen nem sokat gondol élete múlásával, mert Isten megengedi, hogy szívből örvendezzen. – Itt megint előbukkant a mosoly. Persze mindig a komolyság fedelése nélkül: Mindezt hallva a végső tanulság ez: Féld Istent, s tartsd meg parancsolatait, mert ez minden embernek kötelessége! (12,13k.)

A zsémbes asszony és házsártos feleség mellett a férfiakat náluk is jobban ostorozza leginkább mindkét bibliai könyvünk. Királyok, magas hivatalnokok, ismeretlen írnokok, link prédikátorok éppen úgy megkapják a magukét, mint a más asszonyára kacsintgatók, vagy a mértéktelenül italozók. Példab. 23,20 és 29 kk. – Kinek jaj? Kinek fáj? Kivel veszekednek? Kinek van gondja? Kit vernek véresre hiába? Azoknak akik bor mellett mulatnak, és a fűszeres bort kóstolgatni járnak. Ne nézd a bort, hogyan vöröslik, hogyan gyöngyözik a pohárban. Bizony, simán lecsúszik az! De végül megcsíp, mint a kígyó, megmar, mint a vipera. – Majd: hogy még jobban elriasszon a mértéktelen italozástól, a delirium tremens szimptomáinak újbóli felsorolása következik: Szemed zavaros dolgokat lát, te magad pedig össze-vissza beszélsz. És olyan leszel, mint aki tenger közepén fekszik, vagy mint aki árbóckosárban fekszik. Ütöttek engem, de nem fáj, vertek, de nem tudtam róla! Amint fölébredek, folytatom, ugyanezt keresem. – A felolvasott szakasz betűrímmel kezdődik: 'oy – avhoy; a szójátékoknál sajnos valami mindig veszendőbe megy, ha fordításban halljuk.

És végül: Ez a három dolog csodálatos előttem, sőt négy dolgot nem értek: A sasnak útját az égen, a kígyó útját a kősziklán, a hajó útját a mély tengeren és a férfi útját a lánnyal! (Példb. 30,18k) – Vagyis: akinek humorérzéke van, abban alázat is van rendszerint, az élet kisebb és nagyobb misztériuma előtt.

3. A prófétai ironia és szatira – Ézsaiás könyvén szemléltetve.

A könyv első részének (1-39 fejezetek) szerzője a Kr.e.VIII. században élt, amikor házája külső és belső nehézségekkel küzdött. Ostorozza a gazdagokat, akik mohóságukban és kapzsiságukban semmilyen eszközöktől nem riadnak vissza gazdagságuk növelése érdekében. Megvesztegetik a bírókat, hamis tanúkat állítanak és ilyen módon szerzik meg a szegények földjeit. A gazdagok tivornyáznak, a szegényeket, özvegyeket és árvákat pedig kegyetlenül kihasználják, elnyomják. A próféta az ÚRtól várja a megoldást. Fenyegető a külpolitikai helyzet: Asszíria hatalma tetőpontján van, Egyiptom meghódítását tűzi ki céljául, de Egyiptom felé az út Júdeán keresztül vezet. Szerinte az a baj, hogy a vezetők a külső bajok láttán jobbra-balra kapkodnak ahelyett, hogy az ÚRban bíznának. Ha benne bíznak, akkor Asszíria elbukik s a nép megszabadul.

Az ironia és szatira eszközeivel ostorozza a nép vezetőit és honfitársait. Dies irae, dies illa – jön a harag napja. Idegen hatalom, pestis, pusztulás vár az országra. Nem akar senki vezető lenni, ha valakit mégis kiszemelnek rá, az így fog válaszolni: Nem akarok sebkötöző lenni! Nincs a házamban se kenyér, se ruha, ne tegyetek engem a nép vezetőjévé! (3,7) – Jeruzsálem asszonyai férj nélkül maradnak, hadiözvegygé válnak, s majd heten ragadnak meg egy férfit, mondván: A magunk kenyerét esszük, a magunk ruhájába öltözünk, csak viselhessük nevedet. Vedd le rólunk a gyalázatot! (4,1) S itt jön a júdai nők hiúsága feletti ítélethirdetés (3,16 kk.): Mivel Sion leányai büszkélkednek, fejüket fenn hordva, szemükkel kacsintgatva járnak, kényeskedve lépegetnek, és lábpereceikkel csilingelnek, ezért kopasszá teszi az ÚR Sion leányainak fejét, s fölnyiratja halántékukat az ÚR. Azon a napon eltávolítja ékszereiket az ÚR: lábpereceiket, a napocskákat és holdacskákat, a függőket, karpereceket és fátylakat, a fejdíszeket, láb-láncokat, orrpereceket, a díszruhákat, köpenyeket, sálakat és tarsolyokat, az illatszeres szelencéket és talizmánokat, a gyűrűket és tükröket, az alsóruhákat, a turbánokat és vállkendőket. Akkor a balzsamillat helyén bűz lesz, az öv helyén kötél, a fodorított haj helyén kopaszság, a díszköpeny helyén daróc, a szépség helyén szégyenbélyeg.

Ha a nőket hiúságukért korholja, a férfiakat jövőtlenségük, perspektiva nélküliségük miatt feddi, mivel ilyen lehetetlen mottót választottak és eszerint élnek: Együnk-igyunk, hisz holnap meghalunk! (22,13)

A „második Ézsaiás” (40-55 fej.) a babiloni fogságban él. Vigasztalja az elhurcoltakat

és az ÚR nevében szabadulást ígér. Ő az a próféta, akinek a keresztény hit a legnagyobb köszönettel tartozik (tőle kaptuk „az Úr szenvedő szolgája” nélkülözhetetlen képét). Humor tekintetében is méltó követője az első Ézsaiásnak. Ugyanazzal a szatirával, mint ahogy Arisztófanesz „A madarak”-ban neveltségessé teszi a görögök isteneit és istennőit, dobálja meg saját népe bálványait. A szigorú egyistenhit védelmére használja itt a humort: elmondja, hogy a bálványimádó hogyan dönti ki a megfelelő fát, hogy szobrot faragjon belőle, emberformájút, hogy az majd házában álljon. A maradék fából tüzet rak, paraszán húst süt, megeszi s jóllakik vele, közben melegszik a tűznél s azt mondja: De jól megmelegedtem ... A fa többi részéből istent készít: bálványszobrot. Leborulva imádja s így könyörög hozzá: Ments meg engem, mert te vagy az istenem. (44,13-17)

A „harmadik Ézsaiás” a Kr.e. V.sz.-ból való és az eljövendő messiási birodalom boldogságát ecseteli. De közben, elődjeihez hasonló ironiával, a hamis prófétákat is sikerül csípősen jellemeznie: Az örök mind vakok, nem vesznek észre semmit, mindnyájan néma ebek, nem tudnak ugatni. Álmodozva hevernek, szeretnek szunnyadozni. Nagy étvágyú ebek ezek, nem tudnak jóllakni, és ezek a pásztorok nem tudnak figyelni. (56,10 k.)

4. Jézus humora – az első három evangélium alapján.

Nevetett-e Jézus? – Az evangéliumokban közvetlenül csak arról olvashatunk, hogy Jézus sírt, mégpedig kétszer: először amikor Lázár sírjánál állt, majd amikor Jeruzsálemet nézte és annak pusztulásáról jövendölt. Hogy nevetett-e? vagy hogy egyáltalán mosolygott-e? Erre nincs közvetlen utalás a Szentírásban. Így nehéz helyzetben vannak azok, akik erről a kérdéstről valamit is mondani szeretnének ...

Egy dán parasztházban történt, hogy bibliaolvasás közben az egyik gyerek hahotázni kezdett, amikor a Hegyibeszédben azt olvasták, hogy „vedd ki előbb saját szemedből a gerendát és akkor majd jól fogsz látni, hogy kivehesd atyádfia szeméből a szálkát.” Elképzelhetetlennek találta, hogy a gerenda bele kerüljön az ember szemébe, ezért tört ki belőle a nevetés. – A gyermek nevet, könnyen nevet, mert még nem esett át azon az „agymosáson”, melyen a felnőttek túlnyomó többsége már túl van; a gyermek még nem vált süketé a közvetlen komikumnak a meghallására. Ő még groteszknek fogja fel azt, ami groteszk, s nem természetesnek és magától értetődőnek, ahogy a felnőttek teszik. Valamiféle ehhez hasonló hozzáállásra van szükség, amikor a Bibliát olvassuk. Fontos lehet, hogy ismerjük, mit mond a kutatás az egyes könyvekről, szerzőkről vagy fogalmakról, de még fontosabb, hogy megőrizzük azt a közvetlenséget, nyitottságot, mellyel a gyermek rendelkezik, s melyet mindannyian születési ajándékként kaptunk, annak idején. Ha Jézus intencióinak megfelelően, gyermekként olvassuk az evangéliumokat, – témánk szempontjából – nekünk is lehet némi meglepetésben részünk ... A gyermeki lelkület és a humorérzék többnyire nincsen messze egymástól. Az evangéliumok közelebbi vizsgálata után kiderül, hogy Jézusnak intuitív érzéke volt a humor klasszikus formáihoz, igazodott azok normáihoz, és fel is használta őket.

- a. A keleti humor egyik jellegzetessége, hogy úgy válaszol a feltett kérdésre, hogy viszontkérdez. Ez ott humornak tűnt. Egyszer ellenfelei meg akarták fogni Jézust s azt a kérdést tették fel neki: Kell-e a császárnak adót fizetni? – Persze hogy meglátta a csapdát. Ha igennel felel, elnyomott népének árulója lesz. Ha azt mondja, hogy nem, a római megszállók tekintik lázítónak. Ezért így válaszol: Kinek a képe van rajta? Mire kénytelenek megmondani, hogy a császáré. Ezután mondja Jézus: adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené. – Válasza rövid, találó epigramma. Sokáig megmarad az emlékezetben.
- b. A paradoxon látszólag ellentmondást tartalmaz, meglepetésszerűen jön, kiélezetten van megfogalmazva. Mögötte, ha rejtetten is, de ott a humor. Gondoljunk pl.erre a mondásra: A vak vezetheti-e a világtalant? Nem esnek-e mindketten a verembe? (Lk 6,39) – Jézus igen könnyen talált paradoxonokat. Amikor képes beszédben szólt az új életéről, amelyet nála lehet találni, a sötét, a világozottságot és a kovászt említi. Mintha három különböző dologról lenne szó. A paradoxon abban van, hogy mindháromban ugyanarról van szó: átjárják a

masszát, azáltal végzik el feladatukat, hogy elveszítik önmagukat. Eredeti módon utalnak a keresztáldozatra!

A Hegyibeszéd boldogmondásai is paradoxul hatnak. Az ellenkezőjét emelik ki annak, amit az ember várna, amit az emberek boldogságnak tartanak: alázatot, gyászt, kicsúfolást, szegénységet (Lk). Ha közvetlenül nem is humort tartalmaznak a boldogmondások, de a boldogság mosolya felé segítik azokat, akiknek valami nagyon nehéz.

- c. A túlzás, az abszurditás felhasználására is számos alkalommal sor kerül. Könnyebb a tevének átmenni a tú fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába. (A gazdag ifjúról van szó.) – A hallgatók szó szerint vették a követelést. Maguk elé képzelték a nagy állatot, amint próbál átbújni a tú fokán (azon a kis lyukon, amibe a cérnát kell fűzni). A dolog nevetségesnek meg lehetetlennek is tűnik. Következtetés: csak az egészen szegények mehetnek be az Isten országába. Ma is sokan félreértik, pl. amikor úgy magyarázzák, hogy nem a tú fokáról van szó, hanem Jeruzsálem egyik kapujáról, amit így hívtak. Nem! Jézus e gigantikus túzással az akarta elérni, hogy jól az emlékezetbe vésődjék. Ilyen átgondolt volt az is, amikor a gerenda szemből való kivételéről beszélt. – Vagy: Temessék el a halottak az ő halottaikat. – A hulla passzív, mozdulatlan. Hogyan lenne képes eltemetni egy másik hullát? Vagy amikor a gyöngyök disznók elé szórásáról szólt. Éppen a disznókat említi, Kelet e legtisztább állatát! – Ha belegondolunk, ez is vicces helyzetet rejt. – Látván nem látnak, hallván nem hallanak és értenek.

Hát humor ez? Igen az. (A humor klasszikus normáinak megfelelnek.) Csak tartsuk szem előtt, hogy a humor után nem feltétlenül kell nevetésnek következnie. Nála a humor az igazság leleplezésére szolgál, míg mi inkább l'art pour l'art, a szórakozásért önmagáért használjuk.

- d. A hegyen épített város, ami nem látszik, szintén abszurditás, sőt már helyzetkomikum is. Hogyan is lehetne az emberek szeme elől elrejtteni egy ilyen nagy települést? Sehogyan. Aki ilyent állít ...
- e. Irónia: főleg a farizeusokkal kapcsolatban. Nem képmutatók! A konfliktus abból eredt, hogy ő egyenesen Istenhez akarta vezetni az egyes embert. Mindent elhárított, ami ezt akadályozta! Szemében a farizeusoknak majdnem igazuk volt. De csak majdnem. S ez a 'majdnem' tette igazságukat hazugsággá. Két koncepció állt egymással szemben. Nem merülhettünk el a problémában. Jézus módszerére koncentrálunk. Szellemi szinten folyt a csata, humora néha a szarkazmust súrolja. Mint ismeritek, a Tórával próbálták Jézust szembesíteni s így akarták elgáncsolni, megfogni. Kicsinyes, „legyen igazság, vesszen a világ” (és az ember) beállítottságú írásmagyarázatukat elveti (pl. szombat). Ekkor mondja: vakok vezetői, megszűrrik a szúnyogot, de lenyelik a tevét ... A komikum nyilvánvaló: magunk előtt látjuk az embert, aki fíntorogva halássza ki a kis szúnyogot, de küszködik, hogy magába gyömszölje a óriási állatot, a tevét ...

No, de fejezzük be, két utalással. Jézus sokkírozta a korabeli vallási vezetőket Jeruzsálemben. Nem tudták megemészteni, hogy kikkel barátkozott: a vámszedők és a bűnösök mindnyájan igyekeztek Jézushoz, hogy hallgassák. A farizeusok és írástudók pedig így zúgolódtak: Ez bűnösöket fogad magához és együtt eszik velük (Lk 15,1-2). Sőt ezt is mondták: Ime falánk és részeges ember, vámszedők és bűnösök barátja (Lk 7,34). Ha ezek az emberek elutasítják Keresztelő János askétikus magatartását, csakúgy mint az ő tradícióbontó életvitelét, emberközeli jókedvét, hát akkor mi kell nekik? Eközben hangzik el a megállapítás értetlen környezet és ellenfelei irányában: Kihez is hasonlók ezek? Hasonlók azokhoz a gyerekekhez, akik a piacon ülnek, és azt kiáltják egymásnak: Furulyáztunk nektek, és nem táncoltatok, siratót énekelünk nektek, és nem sírtatok.

Hogy nevetett-e Jézus? Volt-e mosoly az arcán? – Aki az elején említett lelkülettel olvassa végig a felvetett szakaszokat, azt hiszem, annak a számára nem lesz nehéz az egyértelmű válaszadás ...

III. BEFEJEZÉSÜL NÉHÁNY ÖSSZEFOGLALÓ SZEMPONT:

1. A humor segít bennünket „önmagunkon kívülre” lépni, – ami hasonlóságot mutat fel a hit funkciójával.
2. A vallás „komoly” dolgokkal foglalkozik, de itt-ott fecsillan benne a humor is.
3. Ugyanezt láttuk a Biblia esetében is.
4. Jézus maga is alkalmazta a humor klasszikus normáit.
5. Hogy „nevet-e Isten?” Míg Jézusnál inkább csak következtetni lehet erre a képességre, Istennel kapcsolatban utalás is történik erre: Zsolt 2,4+59,9.

Meggyőződésem: a Vallás és humor? kérdésére a választ nem annyira öröklött tradícióink elemzésével lehet megadni, hanem az öröm egészének tanulmányozása útján, mindenek előtt a Szentírás ide vonatkozó intelmének szemünk előtt tartásával, sőt gyakorlásával:

Örüljete! Ismét mondom: Örüljete! (Fil 4,4)

Glatz József:

Söderblom - Stockholm 1925

– Egy nagy egyházi találkozó születési fájdalmai –

Kerek nyolcvan éve, hogy 1925 augusztusában egybegyült a stockholmi „Egyetemes Egyházi Világtalálkozó“, a modern ökumenikus mozgalom első olyan konferenciája, melyen nem pusztán ökumenikus érületű egyesek, nők és férfiak, vagy különböző keresztény alapokon álló egyesületek képviselői találkoztak, hanem maguk az egyházak hivatalos küldöttei. A konferencia iniciátora, mint tudjuk, Söderblom Náthán svéd érsek volt. Bengt Sundkler¹ az 50 éves jubileum alkalmából írt rövid, kis könyvében - „Söderblom és találkozó“ - mintegy színes kaleidoszkópban mutatja be a konferencia házigazdáját. Ott írja: „Egy egyházi világkonferencia és bizonyára egy más nemzetközi találkozó sem volt annyira egy ember műve. Söderblom volt Stockholm 1925.“²

A találkozó jelentősége ma már minden vitán felül áll. De nem így volt ez kezdetől fogva. Vajta Vilmos említi, hogy mivel Söderblom a kereszténység gyakorlati oldalát hangsúlyozta, „sokan azt hitték, hogy ezzel az egyházak egységtörekvését korlátozza..., azaz ott keresi az egységet, ahol az a legkönnyebben megtalálható.“³ Volt ennél hevesebb és bántóbb kritika is. Uppsala svéd érseke több levélben, meleg szavakkal hívta finn püspöktársát, Turku öreg érsekét, hogy Stockholmban prédikáljon, szóljon egy szót az un. szociális kérdéstről: „Jöjj át, légy segítségünkre!“ Rideg válasz érkezett: „Krisztus egyháza nem ebből a világból való. Nem lehet a kereszténységet és a racionalizmust összekeverni. Részvételem a stockholmi konferencián ezen okból teljesen lehetetlen. Nem tudok olyanokkal együttműködni, akik tagadják Krisztus istenségét, hiszen biztos olyanok is résztvesznek majd ezen a találkozón.“⁴

A modern ökumenikus mozgalom számos gyökerét nem kívánom felsorolni. Egyet említek. Az amerikai keresztény egyetemista mozgalom utazási stipendiumokkal tette lehetővé, hogy európai résztvevők is jöjjenek nemzetközi találkozóira. Így került 1890 nyarán a huszonhárom éves Söderblom a northfieldi konferenciára. Ott írta naplójába: „Úr (Jézus), adj nekem alázatot és bölcsességet egyházad szabad egysége nagy ügyének szolgálatára!“⁵ Ez a rövid imádság, melyet az életrajzírók valamennyien hűségesen idéznek, lehetett Söderblom ökumenikus törekvéseinek kiinduló pontja, mozgató rugója,

¹ Svéd egyháztörténész, Északnyugat-Tanganyika lutheránus egyházának első püspöke, a nagy angol Söderblom életrajz (Nathan Söderblom: His Life and Work, 1968) szerzője.

² Bengt Sundkler: Nathan Söderblom och hans möten, Gummerssons 1975, 10. o.

³ Vajta Vilmos: Az egyházak közös felelőssége az evangélium hirdetéséért a mai világban, in: Amíg időnk van, Basel/Budapest 1998, 133. o.

⁴ Johansson finn érsek, in: Sundkler, i.m. 73. o.

⁵ "Herre, gif mig ödmjukhet och vishet att tjäna den stora angelägenhet om din kyrkas fria enhet!" Söderblom naplójegyzete (1890.06.19), in: Nils Karlström: Kristna samförståndssträvanden under världskriget 1914-1918, Uppsala 1947. A továbbiakban is főképp Karlström nagyszerű doktori értekezését követem.

de hogy ez a törekvés a stockholmi konferenciába torkolt, s Stockholm az lett, ami lett, az Isten műhelytitka.

A szociális kérdés Söderblomnak szívügye volt. Mint a párizsi svéd-norvég gyülekezet lelkésze és egyben Calais-i tengerészlelkész, már első szolgálati helyén szembesül a szociális problémákkal. Figyelemmel kíséri a német keresztény-szociális mozgalmakat. 1896-ban résztvesz az erfurti evangéliumi-szociális kongresszuson. Több cikkben tudósít róla. Kritikusan szól arról a kereszténységről, mely elfelejtette hovatartozását, rokonságát a szenvedők és szegények barátjával, a vagyonosokat segíti, hogy gazdagságukat önzően, szívtelen megtartsák és megelégszik az önigazságában tetszelgő alamizsnálkodással.¹

A szociális lelkiismeret, a társadalmi felelősség vonalát nyomon követhetnénk a lelkipásztor, a professzor, a svéd érsek következetes magatartásában az évek hosszú során. A társadalmi-gazdasági problémák súlya, égető aktualitása már elegendő magyarázat lenne arra, hogy Söderblom miért helyezte előtérbe a gyakorlati kereszténység tematikáját a Hit és Egyházszervezet kérdéseivel szemben. Mindennek megvan a maga ideje. Abban a sorsdöntő évben, melyben minden emberi számítás ellenére Söderblom Uppsala érseke lett, történt azonban még valami, ami egész világunkat megrengette: kitört az első világháború. Az ökumenikus mozgalom szíve-lelke, a békéltetés szolgálata, új hangsúlyt kapott, új dimenziót nyert.

A párizsi hét esztendő (1894-1901) a fiatal északlakót európaivá tette, világpolgárrá formálta.² 1908-tól kezdve Söderblom többször járt Angliában; az anglikán-svéd egyházközösség elmélyítésének szolgálatában jelentős baráti kapcsolatokra tett szert. 1912-ben, uppsalai professzorságát (1901) megtartva, elfogadta a lipcsei egyetem hívását a vallástörténeti tanszékre. Angliában éppúgy otthonos volt, mint akár Franciaországban vagy Németországban. Mindhárom országban voltak kedves barátai, hittestvérei a szó legszébb értelmében. A háború kitörésével ez az ő széles ölelésű lelkében egységes univerzum ellenséges táborokra szakadt. Adolf Deissmann találóan írta svéd barátjáról: „A te lelkedet is éles kard járja át.“ Söderblom, írja Deissmann, sajátos életpályáján tette magáévá azt, ami a legjobb az egymással harcoló nemzetekben; francia esprit, angol realizmus és német idealizmus nála megélt élmény és nem csupán intellektuális ismeret.³

Söderblom nem akart időt veszíteni. 1914 szeptemberében, két hónappal uppsalai beiktatása előtt, egy memorandum aláírására kérte az egyházak vezetőit, hogy az esztelen háború ellenére is valamiképp juttassák kifejezésre összetartozásukat:

„Szavakba nem foglalható fájdalom járja át a lelkeket a világháború nyomán. Az egyház, Krisztus teste, szaggattatik darabokra. Nyomorúságukban fohászkodnak az emberek: „Meddig még, Uram?“

¹ „Den kristendom... som glömt sin slägtskap med de lidandes och fattiges vän derhän, att den hjälper de besittande att hjertelöst och själviskt behålla och egenrättfärdigt skänka allmosor i stället för att vara en rättfärdighetens och barmhertighetens makt i samfundslivet, den kristendom kan ej längre påräkna att stå som samhällets högsta ideella kraft.“ Nya Dagligt Allehanda, in: Karlström, i.m. 178-179. o.

² Karlström, i.m. 170. o.

³ Evangelischer Wochenbrief, Nr. 6, 1915.1.7, in: Karlström, i.m. 251. o.

Az igazi, mély okokat, melyek az idő során halmozódtak, és a békeszegés közvetlen indokait a történelem fogja napvilágra hozni. Egyedül Isten látja és ítéli meg a szív gondolatait és szándékait.

Mi, az egyház szolgálói, nyomatékmal fordulunk mindazokhoz, akiknek hatalmuk és befolyásuk van, hogy irányítsák minden figyelmüket a békére, hogy a vérontásnak mielőbb vége legyen.

Külön emlékeztetjük a keresztyény testvéreket a különböző, egymástól elszakadt nemzetekből, hogy a háború nem szakíthatja el azokat a kötelekeket, melyekkel Krisztus bennünket egybefog. Isten világtervében kétségtelen megvan minden népnek és országnak a maga hivatása és - ha nehéz áldozatok árán is - meg kell tenniök kötelességüket, ahogy azt az események mutatják és ahogy azt emberi szemünk homályosan felismeri. De, amit a szem nem mindig lát, azt tudja hitünk: a népek versengésének végső fokon Isten uralmát kell szolgálnia, a krisztushívók pedig mind *egyek*. Kiáltunk az Úrhoz: törölje el a gyűlöletet és teremtsen köztünk békességet.

Legyen meg Isten akarata!¹

Némely válasz harci trombita hangján szólt, melyet még nem fogott vissza a végtelen szenvedések szordínója.² A németek számára világos volt, hogy ki a bűnös. Udvariasan válaszoltak, de az aláírást megtagadták. Az angolok szerint az adott helyzetben félreérthető lett volna bármiféle felhívás a békére. Bármennyire is kedves a béke, az igazság és tisztesség még annál is kedvesebb. A franciák a haza szabadságáért és függetlenségéért harcoltak³. Söderblom a továbbiakban még felajánlotta, hogy az egyházak vezetői a memorandumtól független, saját szavaikkal tegyenek vallást a keresztyény hittestvérek frontok feletti egységéről. Ez se segített. Egy 1914 mindenszentek estjére datált levélvázlatban írja: „Das Herz kann vor diesem Schauspiel zerbrechen, zumal die Sache uns gilt: nostra res agitur.“⁴

Magyarok közül csak az erdélyi unitárius püspök válaszolt; a politikai vonatkozásokat bölcsen kerülve örömmel üdvözölte a keresztyény egység manifesztációját⁵. Egybehangzó, egyértelmű pozitív visszhang érkezett Finnországból és a semleges államokból: Norvégiából, Dániából, Hollandiából, Svájcban, Amerikából.⁶ „Skócia apostola“, ahogy Söderblom érseki pásztorlevelében Cairns professzort jellemezte⁷, a memorandumra

¹ Karlström, i.m. 279.o.

² „Några liknade trompetstötter, de hade en käck krigisk klang, annu icke beslöjad av oändliga lidandens sordin.“ Söderblom: Kristenhetens möte i Stockholm, Uppsala 1926, 11.o.

³ Külön figyelmet érdemelne az öreg francia református lelkipásztor, Charles Babut, megható kísérlete; 1914. augusztus 4.-n kelt levelében hiába próbált kezét nyújtani a német protestánsoknak, in: Karlström, 286-289. o.

⁴ Karlström, i.m. 327.o.

⁵ A lutheránus Scholtz nem reagált, a református Baksaynak írt levél nem érte el a címzettet.

⁶ A dokumentumok szövege és válaszok részletes elemzése Karlströmnél található. Karlström, i.m. 282-322. és 578-614. o.

⁷ Nathan Söderblom: Herdabref till prästerskapet och församlingarna i Uppsala ärkestift, Uppsala 1914, 48.o.

reagálva személyes levelében írta: „I cannot believe such acts done in real faith can be lost... when the storm has cleared away, you will have a very great deal to do in bringing the Churches and the devided nations together again...”¹

Söderblom hitte és vallotta az egyház egyetemességét: népeket, birodalmakat, tradíciókat, kultúrákat magába ölelő valóságát. Kedves jelszava volt az „evangéliumi katolicitás“. A háború nem választhatja el egymástól azokat, akik egyek Krisztusban. Elképzelése szerint ennek az egységnek a manifesztációja lehetett volna érseki iktatása is². Ami eddig nem volt szokás, meghívta erre az alkalomra mind az anglikánok, mind a francia és német protestáns egyházak képviselőit. Az angolok és a franciák, bár a meghívást örömmel fogadták, végül mégse jöttek. A háborús körülmények között nehéz és veszélyekkel teli lett volna az utazás. Németek jöttek.

Jellemző a korra és igen csak elgondolkodtató a lipcsei teológiai fakultás dékánja, Franz Rendtorff professzor magatartása. A meghívást csak akkor fogadhatja el, írta válaszában, ha bizonyos lehet felőle, hogy angolokkal nem találkozik. Ő mint német képtelen lenne egy angolnak, az anglikán egyház valamely képviselőjének kezet nyújtani vagy vele bármiféle közösséget is vállalni. Jöttek hasonló megnyilatkozások az évek során a másik oldalról is.

1917 tavaszán felerősödött a népek békevágya: elégük lett a vérontásból, a gyászból, a szenvedésből, a háború okozta mindennapi gondokból. Az egyházakban egyre többen ébredtek sajátos hivatásuk, a békéltetés szolgálatának tudatára. Söderblom is érettnek látta az időt: szeptember végén azzal a javaslattal fordult Koppenhága és Krisztiánia (Oslo) püspökéhez, hogy hívjanak össze hármában egy nemzetközi egyházi konferenciát a harcoló felek és a semleges államok egyházainak képviselőivel. Az együttlétnél, írták a meghívóban, nem lesz szó a háború okairól vagy a béke feltételeiről. Most arról van szó, hogy a résztvevők „by prayer and mutual understanding strengthen the conviction of unity among all believers in Christ, weighing the duty of the Church to resist the passions of war...”³

Söderblom egyre biztosabb volt dolgában. Belülről érezte, hogy azt teszi, amit tennie kell. A konferenciái meghívók másolatait külön mappában gyűjtötte. A mappa elején egy betétlapra néhány tréfás sort írt, melyek ezt a hitbéli bizonyosságot tükrözik: „Ha valamely egyházközösség most vonakodik ebben a vállalkozásban résztvenni, az veszélyben van, hogy hangja a jövőben rekedt lesz.”⁴

A püspökök megegyeztek abban, hogy ha az egyik oldal nem jön, akkor a másik oldalt is lemondják. A meghívóban ezt előre jelezték.

A német protestáns egyházak együttműködési szerve (Deutscher Evangelischer Kirchenausschuss) elismerőleg, udvariasan nemet mondott; a részvétel gyengeségnek tűnne. A német külügyi hivatal azonban kíváncsúnak találta, hogy Németország képviseltesse magát Uppsalában. Végül egy nem-hivatalos delegáció részvételében egyeztek meg.

¹ Cairns, 18.1.1915, in: Karlström, i.m. 331-332 o.

² 1914. november 8

³ in: Karlström, i.m. 474. o.

⁴ „Om något kyrkosamfund vägrar sin medverkan till detta företag, är der fara värt, att den kyrkosamfundets röst blir hes i framtiden.“ i Karlström, i.m. 479. o.

Örvendetes, egyértelmű pozitív válasz a magyar evangélikus egyháztól érkezett. Az egyetemes zsinat 1917 november 8-10.-i ülésén Geduly püspök vezetésével háromtagú delegációt nevezett meg.¹

Talán külön említésre méltó a varsói katolikus érsek válasza, aki örömeinek adott kifejezést, hogy a hazájához történelme révén oly közelálló Svédországba most egy a béke ügyét szolgáló konferenciára jön hívás „von denen... welche an useren Herrn Jesus Christus glauben und in Ihm den Heiland und Meister anerkennen“.² A svéd érsek munkájára pedig Isten áldását kérte.³

A találkozó a tervezett formában nem jött létre. Franciaországból és Angliából negatív válaszok érkeztek. A francia és angol hatóságok se voltak hajlandók kiutazási engedélyt adni. A nemzetközi konferenciából a semleges országok konferenciája lett, mely magát kezdettől fogva egy eljövendő internacionális konferencia előkészítőjének tekintette.

„Jóvátehetetlen veszteség és szégyen lenne az egyház számára“, ha most elmulasztaná megvallani, „hogy a Krisztus keresztje oly intő hatalom, mely minden földi különbséget felülmúl“⁴ - olvashatjuk az újabb meghívó záró szavaiban. A konferenciát először 1918 áprilisára, majd szeptember elejére tervezték, végül meghatározatlan időre elnapolták.

A rendezők a következő témákat javasolták tárgyalásra:

1. A keresztények lelki egysége Krisztusban a nemzeti és hitvallási adottságok és kötelességek iránti hűség mellett; a tény és annak kifejeződése.
2. Az egyház mulasztásai a testvériség lelkületének és a krisztusi szeretet erejének megvalósulásában; bűnbánat és újulás.
3. Mit lehet és mit kell tennie az egyháznak a háború gonosz indulataival szemben és annak az érzületnek a felkeltése érdekében, mely a népek együttélésében az igazságosság és jóakarát útegyengetője.
4. A keresztény felfogás a jog sérthetlenségéről és a nemzetközi jogrend munkálásáról.
5. Aktuális jellegű, közös gyakorlati egyházi problémák, pl. a misszió.⁵

A Miatyánk hét kérésével a közös áhítatok adták volna az egyes napok méltó keretét. A konferencián nem politizálni akartak, de a politikát se akarták szó nélkül, mondhatnánk:

¹ A református zsinat is örömeinek adott kifejezést, hogy a háború közvetlen pusztításaitól megkímélt országok egyházi kezdeményező lépést tesznek a béke érdekében. Csak az uppsalai út háborúval járó külső nehézségei tarják vissza az elnökséget attól, hogy a találkozón képviseltesse magát. Hasonló válasz érkezett az erdélyi unitárius püspöktől is. Karlström, i.m. 484. o.

² Karlström, i.m. 498. o.

³ „Ew. Excellens, es ist recht und billig, dass alle Christen ohne Glaubensunterschied sich in der Arbeit zusammenfinden, welche zur Erfüllung des Gebotes Jesu Christus: ‚mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem‘ führen wird.“ Dokumentgyűjtemény in: Karlström i.m. 648.o.

⁴ „en obotlig förlust och skam för kyrkan“, om hun nu underläte att betyga, „att Kristi kors är en manande kraft, som övergår varje jordisk åtskillnad“ Karlström, i.m. 524.o.

⁵ Karlström, i.m. 525.o.

ige nélkül hagyni. E tervezet már magán hordozza az 1925-ös nagy stockholmi találkozó sajátos söderblomi jellegét: a Lélek primátusát.¹

Azóta is volt számos hasznos és értékes szociáletikai problémákkal foglalkozó egyházi, teológiai konferencia, de „Söderblom a maga találkozóját a földkerekség egyházi embereivel egész másképp koncipiálta... más perspektívát akart közvetíteni, a vitákat és tanácskozásokat a himnusz és az adoratio dimenziójába emelni.²

Már a fiatal Söderblom is így emlékezik meg első nagy ökumenikus élményéről: „Northfild legerősebb oldala az imádság volt.“³

„Kérjete, és adatik, keressete, és találtok, zörgessete, és megnyittatik nektek. Mert mindaz aki kér, kap; aki keres, talál; és aki zörget, annak megnyittatik. Melyik apa az közületek, aki fiának kígyót ad, amikor az halat kér tőle, vagy amikor tojást kér, skorpiót ad neki? Ha tehát ti gonosz létetekre tudtok gyermekeiteknek jó ajándékokat adni, mennyivel inkább ad mennyei Atyátok Szentlelket azoknak, akik kérik tőle?“ (Lk 11,9-13)

¹ Sundkler, i.m. 138. o.

² „Söderblom koncipierade sitt Möte med världens kyrkomän på ett helt annat sätt... ville förmedla ett annat perspektiv och lyfta in utredningarna och debatterna i en dimension av sång och tillbedjan...“ Sundkler, i.m. 11.o.

³ Göteborgs Weckoblad (Göteborgi Hetilap), 1891.5.14, in: Karlström, i.m. 160. o.

Gémes István:

GYÜLEKEZETÉPÍTÉS A SZÓRVÁNYBAN¹

Két vallomással kell kezdenem, mielőtt a tulajdonképpeni témára térnék. Bevallom, hogy a megadott témában nem vagyok „szakember“: Bár szinte egész életemben úgy vezetett Isten, hogy állandóan gyülekezetet kellett építenem, de úgy adódott mindig, hogy csak miután felépítettem, vagy elrontottam valamit, utólag gondolkoztam el a megtett, elvégzett munka megalapozásán, ill. az elkövetett hibákon. – Egy másik vallomással is tartozom: őszintén szólva, én ebben a kérdésben is Lutherral tartok, aki szerint az egyházat, a gyülekezetet nem mi építjük. Kis Kátéjában azt írja az Apostoli Hitvallás magyarázatában, hogy a Szentlélek az, aki hívja, gyűjti, megvilágosítja és az egy igaz hitben megtartja a gyülekezetet. Azt mondanám legszívesebben, hogy az egyház egyedüli, nagy építője az Isten Szentlelke. Hányszor kellett megtapasztalnom ennek igazságát, azt el sem mondhatom!

A Szentléleknek ezt a nagy munkáját én sem nem erőltethetem, sem ki nem kényszeríthetem, sőt – éppen ellenkezőleg! – azzal kell számolnom, hogy hol és mennyi akadályt gördíthetek elé magam: lustasággal, hiúsággal, érvényesülési vágyam kiélni akarásával, beképzeltséggel vagy tetszetős babérokra törekvéssel, menedzseri hajlamaim csillapításával. S mennyire állhatja útját a Lélek munkájának tudatlanság, egoizmus, rendezetlen vagy éppen rendetlen életvitel, vagy külsődleges eredmények mindenáron felmutatni akarása. Csak bűnbánattal tudok visszatekinteni a sok tévedésre, tévelygésre, félresikerült kísérletre, amellyel őt, a Lelket, próbáltam hatályon kívül helyezni vagy éppen „kioltani“!

Végül még egy bejelentésem van: Remélem, hogy mindenki hozott magával Bibliát, mert én nem tudom az előadásomat, de más kérdés megtárgyalását sem bibliai alapok nélkül elképzelni. Hogyan vállalhatnánk magunkra a felelősséget, ha kérdéseink megválaszolásánál iránymutatásért, eligazításért és jó tanácsért nem a Bibliában keresnénk a választ? Fából vas-karika az az egyház és gyülekezet, amely azt gondolja, hogy saját kútforrásából meríthet és kérdéseit amolyan saját rezsiben oldhatja meg. Nekünk nincs más instrumentáriumunk a kezünkben, mint a Szentírás. Ezért az a javaslatom, hogy alapvetésként foglalkozzunk először három bibliai szakasszal.

1. Zsolt 127

Része egy nagyobb imádsággyűjteménynek: a 120-134. zsoltárok felirata azonos: grádicsok éneke. Károlyinak ezt a fordítását jobbnak tartom, mint az új fordítás „zarándok-énekét“. Igaz ugyan, hogy tényleg zarándokok énekéről van szó, de az ének maga az, amit ezek a zarándokok a templom lépcsőjén „grádicsról-grádicsra“ lépve énekeltek. A rk. Farkasfalvy „felmenő ének“-kel fordítja, nem is egészen alaptalanul. Minden felnőtt zsidó férfi évenként kötelező zarándoklata a templomhoz vezetett, s a bejáratnál ott várta csoportját a papság, amely a zarándokok énekére – reszponzórikusan – válaszolt. Zsoltárunk tehát a váltakozva énekeltek közé tartozik. Érdekes azonban, hogy ebben a gyűjteményben a mi zsoltárunk az egyetlen, amely a grádicsok énekét Salamon nevével, a templom építőjével kapcsolja össze (1Kiráj 8). Zsoltárunk tehát a templomhoz érkezett zarándokok hálaadó éneke, amelyet a lépcsőn fölfelé haladtukban felváltva énekeltek az őket fogadó papokkal. Miért adtak hálát? A valamilyen építés lehetőségéért és a megtapasztalt megőrzésért.

¹ Elhangzott a Nyugat-Európai Magyar Protestáns Gyülekezetek Szövetsége presbiteri konferenciáján, Burbach-Holzhausen, 2004. április 3.

Mint hatalmas pőrölycsapás hasítja föl ezt az éneket a háromszoros HIÁBA. A megfelelő héber szó (sáv) ürességet, eredménytelenséget jelent. Valamit, aminek elvégzése a hasztalanság, a nem-sikerülés kellemetlen utóízét hozza magával. Talán még erőteljesebben érzékeljük ennek a szónak a tartalmát, ha a latin megfelelőjére gondolunk: FRUSTRA a megfelelő szó, s bizony ebből származik egyik mai, igen divatos szavunk, amikor sikerületlenséget és amiatti kiábrándulást akarunk kifejezni, – a frusztráció! Zsoltárunk szerint még a felkelésünk, lefekvésünk és a kenyérevésünk is vezethet frusztrációhoz, amennyiben az ÚR nem segít. Hasonló gondolatot találunk Péld. 10,22-ben is: „Az Úr áldása gazdagít meg, a gyarapodást nem lehet erőltetni“. Luther revideált fordítása így hangzik: „Der Segen Gottes allein macht reich und nichts tut eigene Mühe dazu.“

Ez a „hiába” visszaül 1Móz 3,17-re és 5,29-re, ahol a frusztráció összekapcsolódik a fáradsággal. A héber jelző (ácáb) utal a sovány palesztinai földre, s arra a fáradságra, amely vele kapcsolatban sohasem térül meg, s ennek tudata-érzete okoz elsősorban nem is testi, hanem lelki fáradságot, sőt lelki fájdalmat a rossz föld megművelőjének.

A „hiába” megváltozhatatlanságának az Isten beavatkozása feszül ellen. Megszokott fordításunk szerint Isten ad az őt szeretőknek „álmában is eleget“. A szót kár lenne leszűkíteni és azt valamiféle automatikus kielégítésre korlátozni. Ezt már az itt használt héber szó (*daj*) sem engedi meg. Jelentése inkább szükségletet, a szükségesnek megfelelőt, a hiánypótlót jelenti. Nem arról szól tehát az ígélet, hogy minden a rendelkezésünkre áll mennyiségileg. Hanem sokkal inkább arról, hogy Isten annyit és azt bocsát rendelkezésünkre – ha hiszünk – amennyire és amire éppen a legnagyobb szükségünk van. Ugyanezért mondhatta Jézus biztatásul a tanítványainak: „jól tudja a ti mennyei atyátok, hogy mindezekre szükségetek van.“(Mt 6,32).

Nem csak egyéni, de „szakmai” tapasztalatom is az, hogy Isten mindig jobban tudta, hogy mire van szükségem. Örökösen ott dolgoztam, ahová én soha nem terveztem a ténykedésemet. Soha nem oda mentem, ahová én szerettem volna, hanem ahová hívtak, soha sem választottam ki magamnak a munkamezőt, de a módszert sem, mert mindig „kényszer” alatt dolgoztam. A zsoltárunknak ez a felszabadító üzenete egyáltalán nem valami tétlenségre biztat, sem sültgalamb-várásra, de szeretné megteremteti azt a bizalmi viszonyt Isten és köztem, amely nélkül semmiféle „közös munka” nem sikerülhet.

Amolyan „ellentextusnak” vehetnénk Jézus beszédét az aggodalmaskodás ellen: Mt 6,25, Lk 12,22. Nem az aggodás, kenyér- és életfélétség dönt el dolgokat igazán, hanem az Istenre ráhagyatkozni tudás és közbelépésébe vetett reménység. Különben h i á b a , azaz legfeljebb testi-lelki fájdalmat okozó az építés, a megőrzés. Isten jobb szavatosság, mint aggodásunk vagy félelünk.

Minek az építéséről beszél a zsoltár?

A héber szó – *bajit* – jelenti mindenekelőtt a fedelet, amely az ember feje fölé borul: a lakást, a tartózkodási helyet, de azt is, ami benne van, tehát pl. a berendezést, a tulajdont, a vagyont. Így kell értenünk a parancsolatot is: ne kívánd felebarátod házáat! – Nem csupán az épületről van szó, hanem mindarról, ami hozzátartozik. Érthető, hogy miért tekintette olyan nagyon fontosnak a házépítést az egykori nomád, tehát legelőről-legelőre vándorló, sátrát hol itt, hol ott felütő zsidó nép! Kimondottan isteni ajándéknak tartotta, ha végre kőből épült házban lakhatott és ott biztonságban érezhette magát. Igaz, hogy Jób szerint a gonosz ember háza molyfészek, kunyhó (27,18), s a juhait terelő, tékoai pásztorból lett próféta, Ámós meg is fenyegeti a „faragott kőből épített házak” lakóit, mert házuk hamis biztonságba ringatja őket és kihasználják a nincstelent is (Ám 5,11; 9,14). Bizony a holtak háza is ilyen sárház Jób szerint (4,19; 17,13;30,23, Zsolt 49,12). – Pál apostol is beszél földi sátorházunkról, halandó testünkről, amelyet szembeállít a „nem kézzel csinált”, mennyei hajlékunkkal (2 Kor 5,1). Ez a gondolat húzódik meg Jézus tanítványait biztató és vigasztaló szavai mögött is, amikor aggodásukra azt mondja, hogy Atyjához megy, akinek mennyei házában sok lakóhely van, amelyet ő odamenve, elkészít a tanítványainak, az őt szeretőknek (Ján 14,7).

Számunkra azonban most mégis a legfontosabb kapcsolódási pont az, hogy a Szentírás sokszor szól *béth-el*-ről, vagyis az Isten házáról, a királyéről vagy az Isten szentélyéről. A ház héber szava nem csak az épületet jelenti, hanem mindazon személyek összességét is, akik azt lakják, – a családot, sőt törzset, nemzetséget is. Ezért ezt a fogalmat itt igen tágra kell érteni. Pl. Ábrahám esetében ez őt magát, feleségét, ágyasát, két fiát, de a problematikus rokont, Lótót és annak teljes családját is jelenti. Ezenkívül a „házában született 318 követőjét“, összes szolgáját és azok családját. Mégpedig a legátfogóbb értelemben: jogilag, amennyiben mindenki hasonló jogokat élvezett, amíg a „házhöz“ tartozott (még a vendég is ott-tartózkodása idejére), a kultuszban egyenlő elbánásban részesült, akár az áldozati szertartásokról, akár a sabbát, a szombatnap megtartásáról volt szó. Amikor tehát Józsué azt a bejelentést teszi az országgyűlésen, hogy „én és az én házam az Úrnak szolgálunk“ (Józs 24,15), akkor egészen biztosan nagy tömeget tudott így az Úr szolgálatában.

Ebben az összefüggésben válik érthetővé, hogy miért tartozik szorosan egymáshoz a zoltár annyira különböző két része: 1-2.versek, ill. a 3-5. versek. Egy német magyarázó ezért adja egyszerűen ezt a feliratot zoltárunknak: „A család megalapítása“. Igen, mert a családnak két oszlopa volt: a ház, amely biztonságot nyújtott a lakásra. Viszont minden okos izraelinek a jövőjére is kellett gondolnia, s ennek legfontosabb záloga a gyermekek voltak. Az antik világból hiányzó biztosítási lehetőségek helyére a saját gyermekek léptek. Ezért olyan „istenáldás“ a gyermek, s ezért a legszomorítóbb látvány látni azt az asszonyt, aki nem szült gyermeket. Zoltárunk „tegzébe tett nyílvevesszőnek“ nevezi a gyermekeket – főként a fiakat –, akik a városkapuban nemcsak az őrzést látják el, hanem – mivel a városkapuban tartották a bírósági tárgyalásokat és itt döntöttek a városok ügyes-bajos dolgairól – ott is jó szolgálatot tehetnek az öregedő szülőknek, akik mind oltalomra, védelemre, de anyagi ellátásra is szorulnak. A saját ház elfeledteteti a nomád élet veszélyeit, a saját gyermek pedig a jövő biztonságát jelenti. Mindkettő Isten különös ajándékának számított a korabeli zsidóságban.

2. Ef 4,15-16

Innen most már csak egy lépés választ el bennünket a kettő azonosításától: Isten háza az Isten nagy családja, az „élő kövekből“ felépült (1Pét 2) gyülekezet, azaz a hívek közössége. „Isten épülete az, amelyben lakók az ő családja tagjai. Az Efezusi levél az, amelynek szerzője különösen nagy figyelmet szentel ennek a kérdésnek: hogyan viszonyul az egyház, a hívők közössége, a Krisztus testéhez? Az Isten családja a gyülekezete, s a levél külön hangsúlyozza, hogy mind a zsidók, mind a nem-zsidók egységet alkothatnak, amióta Krisztus lerontotta a közbevetett „válaszfalat“, s ezzel egyé tette a két nemzetséget (Ef 2,14). Így nyertek mindnyájan „polgárjogot“ és most már nem jövevények és zsellérek, hanem Isten házanépe (Ef 2,19). Már itt is lényeges, hogy ez a ház, az Isten hajléka (22.v.) mire épül föl, mert ezen az alapon kell tovább épülnie az Isten gyülekezetének.

Figyelmünket azonban érdemes a 4,15-16 versekre összpontosítani. Kijelentéseit most – időhiány miatt – csak rövid pontokba foglaljuk:

- a. A gyülekezetté válás legfontosabb feltétele az igazság szeretetben való követése.
- b. A gyülekezet növekedése szükséges, hiszen az élő organizmus, s a növekedése az élet jele kell legyen.
- c. A cél azonban nem ez, mert a cél a Krisztusba való beépülés kell legyen. Ez nem jelent kevesebbet, mint hogy a gyülekezet életében a Krisztus életének kell kiábrázolódnia.
- d. A gyülekezet egy testté kapcsolódik össze, mégis hangsúlyozni kell, hogy egyes tagokból tevődik össze.
- e. Hogy a tagokat egybe kell rakni, egybeszerkeszteni és összetartó kapcsolatok is kell lennie, az emlékeztet bennünket a Pál apostol által is szívesen használt antik képre az emberi testről és annak részéről. Itt két felismerés lényeges: nincs tagja a testnek, amelynek nélkülözhető funkciója lenne, – és: egyik sem nézheti le a másikat, mert hiszen csak az összes testrészt együtt a test, a funkcióképes szervezet (1Kor 12,12-27). S miután Pál kifejti mind-

ezeket, éppen ezzel a számunkra fontos mondattal fejezi be: „Ti pedig a Krisztus teste vagytok és tagjai rész szerint“ (1Kor 12,27).

- f. Fontos megjegyezni, hogy az Efezusi levél mennyire valós megfigyeléssel gazdagítja ezt a gondolatort, amikor kijelenti, hogy ehhez az építéshez minden tagnak a „maga tehetsége szerint“ kell hozzájárulnia. Itt nincs erőszak alkalmazás, de a saját képességek kivonása a forgalomból sem engedhető meg. Vigasz és biztatás ez azoknak, akik – tévesen – azt vélik, hogy nekik nincsenek a gyülekezetépítéshez szükséges talentumaik. Viszont figyelmeztetés ez a lustáknak és esetleges szabotőröknek.
- g. Ám mindenekelőtt kell kiemelnünk Ef 2,22-nek azt a megállapítását, hogy ez a gigantikus építkezés végsősoron nem az egyes kövek dolga, hanem az Isten Lelkéé. Csak ő képes a holt köveket megeleveníteni és őket, mint élőket a gyülekezet testébe beépíteni. Eleve csődöt mond minden gyülekezetépítés, amely nem számol a Szentlélek Úristen hathatós munkájával.

3. Mt 7,24-27

Krisztus feje az egyház testének, viszont az ő evangéliuma a nélkülözhetetlen alapja. A Hegyi Beszédet befejező kettős példázatával Jézus nem hagy kétséget afelől, hogy beszéde, igéje, evangéliuma nélkülözhetetlen a gyülekezetépítésnél. Ugyanolyan hiábavaló lenne ez, mintha az Isten építkező segítsége nélkül szeretnénk házat építeni. A hallott és **meghallott** jézusi ige olyan rendíthetetlen alapot adhat a gyülekezetnek, amelyet semmi ár, semmi támadás veszélybe nem sodorhat. Azt hiszem nem tévedünk, ha megállapítjuk, hogy ezen a téren mennyi hiányosságot tapasztalhatunk gyülekezeteinkben! Hol vannak presbitereink, felügyelőink, gondnokaink, akik „Bibliával a kezükben“ vezetnék gyülekezeteinket! Gyülekezeteink élére nem okos, jól taktikázó vagy ügyesen tárgyalni tudó emberek kellene, hanem akik jártasak a Bibliájukban és meggyőződésük, hogy csak innen meríthetik a maguk tudományát. És még egyet jegyezzünk meg: éppen gyülekezeteink vezetőinek nem lehet mindegy, hogy hogyan hangzik Isten igéje a szószekekről? Ők is felelősek az igehirdetés minőségéért és milyenségéért! Nem a mi magyarázataink, bölcs gondolataink a mérvadó gyülekezetépítő elemek, hanem egyedül az Isten igéje, úgy, ahogy azt Jézustól tanultuk. Csak erre lehet biztosat és szilárdat építeni.

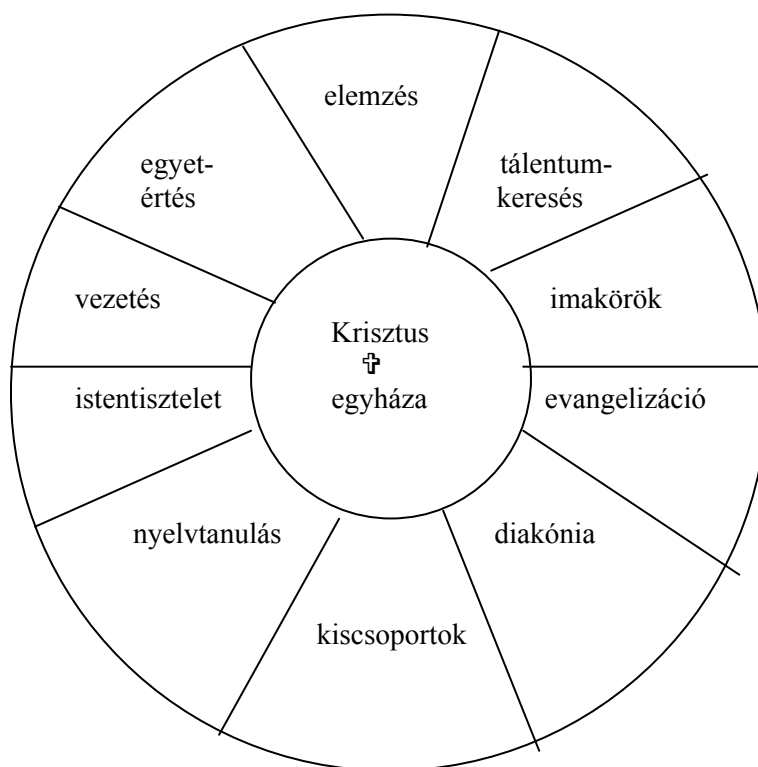
Eddigi tájékozódásunkat bibliai képekben is össze lehet foglalni. A gyülekezet Isten háza, nyája, ültetvénye, szántóföldje, szőleje, fügefája, olajfája, menyasszonya. S az így született gyülekezetnek viszont Krisztus az alapja, sarokköve, szőlőtője, összetartója, királya, barátja, mestere, pástora, feje, ura, vőlegénye. Csak ilyen szoros összekapcsolódás által születhet meg az a közösség, amely a **bizonyosságtevésnek, a szolgálni akarásnak és az életigenlésnek** kötelezte el magát. Az Újtestamentum értelmezése szerint a közösség nem esetlegesen összetákolt csoportot, klubot, egyesületet jelent, hanem azt a képződményt, amely részesedést vállal a Krisztus által felkínált és nyújtott javakból. Így lesz Isten országának legfontosabb jele a földön, ebben a világban.

Lukács a Cselekedetek Könyvében így összegezi a gyülekezetépítés három fázisát: Csel 2,37-41 a minőségi növekedést írja le ; 2,42-46 a szervezeti növekedést és 2,47 a mennyiségi növekedést. Ide kívánczok még három ige, amelyet nekünk, a gyülekezetépítőknek is érdemes megfontolni: 1. „Bölcsesség által építetik a ház és értelemmel erősítetik meg“ Péld 24,3. – 2. „Ti magatok, mint élő kövek épüljete föl lelki házzá, szent papsággá...“ 1Pt 2,5. – 3. „Aki nem tudja vezetni a maga házanépét, hogy viselhetne gondot az Isten egyházára?“ 1Tim 3,5.

Itt jegyzem meg, hogy nemcsak az erre az előadásra való készüléskor tanultam igen sokat Christian Möller, a heidelbergi egyetem gyakorlati teológia professzora kis könyvéből, amely 2002-ben magyarul is megjelent. Címe: „Ha az Úr nem építi a házat...“ Alcíme pedig ez: Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről. A könyvecskét szíves figyelmükbe ajánlom!

II. RÉSZ

Ha most még néhány szót a gyülekezetépítés gyakorlatáról akarunk ejteni, akkor tanulmányozásra ajánlom a következő diagrammotat:

A kör mindegyik szelete egyformán hangsúlyos. Nem nélkülözhetjük a helyzet **felmérését**, – különben légvárat építünk, amelyek csak frusztrációhoz vezetnek. A helyzetfelméréshez bátorság kell. Pl. világosan határoljuk el magunkat kívülről esetleg ránkeröltetett kíváncsalmaktól. Vagy pl. legyen bátorságunk bevallani egyes kezdeményeink kudarcát. Merjünk sikertelen dolgokat abbahagyni, már csak ezért is, hogy annál jobban összpontosítsunk egy jobb kezdeményezésre. – **Táltumkeresésre** kell mielőbb indulnunk, azaz meg kell találnunk, föl kell fedoznunk azokat, akikre – tehetségüknek megfelelően ! – feladatokat bízhatunk. Német lelkeszi szolgálatom idején sokszor találkoztam a haragos véleménnyel: ennyi és ennyi éve élek ebben a gyülekezetben, de engem még soha meg nem kértek valamire. – Ne hanyagoljuk el az **imádkozó** háttért, amely elsősorban nem emberek, hanem Isten előtt hordozza ügyünket, vállalkozásunkat. Jó **vezetőt** kell találnunk, akinek áttekintése van, s aki szereti az ügyet, amit képvisel. Legyen – az apostoli intést kicsit modernizálva – olyan valaki, aki nem magát akarja profilozni, hanem szolgálni kíván. Elérendő céljaink érdekében **egyetértésre** kell jutnunk. Meg kell tanulnunk azok **nyelvét**, akiket szeretnénk elérni és megszólítani. – Istentiszteletünk, evangélicizációnk, diakóniai szolgálatunk legyen **tetszetős**, hívogató, vonzó, különben nincs vonzereje.

Egy munkaszelethez azonban még néhány megjegyzés idekívánkozik. Elvilágiasodott nyugati társadalmakban élünk, amelyeknek nem minden lépését kell mindjárt lemásolnunk. Ugyanakkor az ernyedő nyugati kereszténység kereteiben élve, valószínűleg búcsút kell mondanunk az odahaza megszokott, régen átélt és megélt népegyházi kereteinknek. Meg kell barátkoznunk a **kiscsoportos** kereszténység jelenleg kívánatos, időszerűnek is mondható, de a korai kereszténységre egyedül jellemző formájával. Ne feledjük el, hogy a korai keresztény gyülekezetek egyáltalán nem rendelkeztek összejöveteli helyiségekkel, házaknál tartották azért az istentiszteleteiket. Sőt: Pál apostol a bíborárús Lydia kérésére a folyóparton tartott összejövetelt. De

számbelileg is nagyon sokáig éltek kisebbségben, de ez inkább csak előnyükre vált. Azt hiszem arról nem kell hosszán értekeznünk, hogy gyülekezeteink mennyire többszörös kisebbségben élnek. Ne tekintsük ezt azonban hátrányos helyzetnek, ez a kisebbségi sorsunk inkább előnyükre szolgálhat! Ez azonban azzal jár, hogy ne nagy egységekben ábrándozzunk és tervezünk, hanem tudjunk igazán örülni a kevésnek, a meghittnek is. Nem tévedünk, ha Jézus szavát itt is komolyan vesszük: Ahol ketten-hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok közöttük!

Ezen a ponton érdemes Theo Sorg, volt württembergi püspök javaslatait is megszívlelnünk. Szerinte 7 ismertetőjele van az eredményes gyülekezetépítésnek. Ezek a mi helyzetünkben is nagy segítséget jelenthetnek: hívogató istentisztelet, misszionáló igehirdetés, lelkes munkatársak, (a lelkesedő és az Isten Lelke által megragadott értelmében is!), jó lelkigondozó utómunka, kis házi körök, bevezetés a Bibliában, és spirituális ajánlatok. Szerinte ezek az elemek elengedhetetlenek, ha gyülekezetet akarunk építeni. A könyv címét is ideírom: Theo Sorg, Christus vertrauen, Gemeinde erneuern. Gemeindeaufbau in der Volkskirche (1987).

Végül, kérem, tekintsék meg plakátjaimat, amelyeknek – gyakran provokáló – szövegeit jól meg lehet tárgyalni a munkacsoportokban.

- **Hívogató, nyitott, segítő vagy kizáró, bezárkózott, betokosodott gyülekezet?**
- **No és a pásztor?**
- **Kis darab Magyarország, Erdély, Délvidék, Felvidék – és/vagy ? Krisztus gyülekezete?**
- **Közösen vagy egymás ellen? (ökuméné)**
- **Juh a pásztor után vagy pásztor a juh után?**
- **Nemzedékek háborúja? (vének – öregek – fiatalok – gyerekek)**
- **Nyitottság, előzékenység, szívélyesség?**
- **Hol a családom, a gyermekeim? (Csak a magunk generációjának építünk gyülekezetet?)**
- **Voltál/vagy-e misszionárius?**
- **Gyülekezetépítés és / vagy magyarságmentés?**
- **Meglátogatatok...?**
- **Istentisztelet után – találkozás, kapcsolatteremtés, beszélgetés az igehirdetésről, műsor, nevelés – és / vagy pletyka, ócsárolás, megszólás, fecsegés?**

A záró fórumon előkerült gyakoribb részletkérdésekből néhányat följegyeztem:

1. A diaszpóra-gyülekezet gondjai igen fárasztók – a helyi (német, angol, svéd) gyülekezetben felüdül és feltöltődhet az ember.
2. Hol van a családom? Valamennyi gyülekezetünket egyformán érintő súlyos kérdés. Megszűnnek gyülekezeteink a mai generációval?
3. Érdemes utalni a zsidók, de más emigránsok jó tapasztalataira a kétnyelvűségről! Nyelvi másságunk nem tesz-e szigetekké bennünket és magyarság-megóvásra hivatkozásunk nem alibi-e a vallási érdektelenségünk elfedésére?

4. Nehéz kibújnunk azokból a keretekből, amelyek otthon megszokottak voltak, s ez sokszor lebénít bennünket. Nem biztos, hogy szétszórtságunkban feltétlenül az otthoniakat kellene másolnunk és utánoznunk. A mi viszonyaink és körülményeink egészen mások.
5. Hogy kell misszionáriussá lennem? A kereszténység misszióból él. Ha ezt a felismerést nem vesszük komolyan, igen hamar múzeumőrökké leszünk. A misszió a legitím harc a meglevenedésért, a megújulásért. Velem vagy nélkülem?
6. Minden erőmmel rajta kell legyek, hogy épüljön a gyülekezet. De hagynom kell a Szentlelket is, hogy dolgozzék közöttünk. A legtöbb, hogy nem állom munkájának útját
7. Felüdítő gondolat, hogy ha nagyon begörcsölődtünk, ha nem sikerül valami, azt ejteni is szabad.
8. A Sorg-féle tételek nekem nagyon sokat adtak.
9. Préseljük az építéshez szükséges téglákat, – de keveset beszéltünk a magyarságmentésről odahaza...
10. Az előadás rengeteg elemével már én is sokat foglalkoztam, de jó volt most erről ilyen szakszerűen és tömören összefoglalva hallani. Számomra ez kikristályosodást jelentett.
11. Tudjuk, hogy komolyan kell magunknak megfogni a munka végét, s ehez köszönjük az előadást, mint “információ-raktárt”
12. Az derült ki az előadásból, hogy Isten segítségével, milyen gazdagon megáldott gyermekei vagyunk. Eszközei lehetünk az ő egyháza építésében. Legyen Neki ezért hála és köszönet!

Joób Olivér:

Felsőbb osztályban

”Sosem a célban – a nagyobb feladat csak felsőbb osztály ebben az iskolában ...”
Dag Hammarskjöld (1905-1961) ”Vägmärken”

Amikor 1979-ben családommal Svédországba menekültünk, nem volt semmi tervem a jövőre nézve. Egy cél vezérelt csupán: az elviselhetetlennek érzett helyzetből kikerülni, az állami és egyházi diktatúra gyűrűjéből kitörni. Ez kalandos úton-módon, hála Istennek, sikerült, jóllehet az egyházi diktatúra a svéd egyházi vezetők befolyásolásával itt is nehezíteni tudta utamat.

Utam a megcsillanó új lehetőségek ellenére nem lett más, mint elrendelt hivatásom, a lelkeszi szolgálat. Nem volt könnyű az új körülmények között erre az útra rátalálni és ezen elindulni. Segítségemre volt ebben az Úristen eszközeként a Svédországi Magyar Gyülekezet lelkésze, Koltai Rezső és a cserkészmunkában tevékenykedő Kellner Ilona, a tångagärdei gyülekezeti ház rendezvényei és közössége, a szolgálati lehetőségekkel együtt. Ezzel párhuzamosan bekapcsolódtunk a Svéd Egyház helyi gyülekezetébe is, melynek lelkésze, Erland Svenungsson, nagy karácsonyi ajándékkal lepett meg. Az első szentestén svéd papi ruhában állhattam az oltár előtt és vele együtt szolgálhattam, majd otthonában is együtt ünnepelehettem velük hattagú családuknak.

A kezdeti lépések után még hosszú, kanyargós és rögös utakat kellett járnom, amíg eljutottam a hivatalos lelkeszi szolgálatbaállításig. A svéd oldalon a kötelező nyelvtanfolyam után az egyházi rangsor legalján indultam. Helyettes egyházfi, üdülőhelyi gondnok, ifjúsági vezető, majd teológiai képzettséghez kötött gyülekezeti titkár lettem a borási, negyvenezer lelket számláló Gustav Adolf gyülekezetben. Lelkeszvoltom elismerése a fent említett okból Vajta Vilmos közvetítői igyekezte ellenére idegeket próbáló módon akadozott.

A magyar oldalon ezzel egy időben két szolgálat nyílt meg előttem. Az egyik az osloei magyar istentiszteletek tartása volt, melyet addig a svédországi magyar lelkigondozás megbízásából Szigethy Sándor látott el. A másik a Norvég Izraelmisszió és a finn Sanansaattajat nevű missziói egyesület által hordozott magyar rádióáhitatok szerkesztése volt, melyre Terray László kért föl. Ez a szerkesztő munka két részből állt. Az áhitatok írása, a külföldön élő evangélikus lelkészek felkérése, a zenei rész összeállítása otthon történt. A stúdiómunkát viszont Osloban a Norrea rádió munkatársaival együtt kellett elvégezni. Az Osloba való utazást a havi istentiszteletek időpontjával kötöttem egybe, és többször mindjárt két havi műsort is elkészítettem.

Az egyházi illetve lelkeszi szolgálatnak ezek a kezdeti és speciális formái már magukon hordozták a külföldi lelkeszi munka sajátos nehézségeit, melyek későbbi szolgálatomat is jellemezték.

Egyik ezek közül a megosztottság, a két vagy több különböző munka párhuzamos végzése. Már magán a svéd oldalon is egy időben megosztott voltam: fél állásban dolgoztam, mint ifjúsági vezető, fél állásban mint gyülekezeti titkár. Ezek mellett láttam el a fent említett két Oslohoz kötődő munkát. Közben előfordult, hogy egy göteborgi vagy stockholmi istentisztelet tartására is megkértek.

A külföldi munka másik sajátos terhe a hívek szétszórtsága, az istentiszteleti helyeknek a székhelytől való nagy távolsága. Osloban és környékén kevés magyar protestáns volt, aki tudott

a magyar istentiszteletekről és el is akart jönni azokra. A résztvevők száma tíz körül mozgott. Ez a kis kör nem alkotott szervezett gyülekezetet, nem voltak megbízottak, gyülekezeti munkát vállalók. A lelkész tehát teljesen magára volt utalva, ha gyűjteni akarta a híveket, ha építeni akarta a gyülekezetet. Még jó, hogy ott volt Terray László, aki korábban közöttük szolgált, aki ismerte a templombajárókat és minden kérdésben tanácsolni tudott. A kapott névsorban szereplőknek igyekeztem az istentiszteletekre meghívót küldeni. A havi egy hétvége azonban, melybe a rádiómunkának is bele kellett férnie, minimálisra korlátozta ottani lehetőségeimet. Az istentiszteletek tartásán kívül egy-egy közös kávézáson való részvételre, vagy egy családlátogatásra futotta időmből. Külön nehézséget jelentett a mégiscsak idegennyelvű ismeretlen városban és környékén való eligazodás. Egyszer Osloban az egyik hittestvérnél, többnyire pedig az Oslohoz közel lakó Almásy István és Magda otthonában szálltam meg, amíg messzebbre nem költöztek onnan. Ezután a rádiómunka költségén szállodában éjszakáztam. Az oslooi munka szerény kereteit két alkalommal egy-egy sikeres gyülekezeti kirándulás tágította ki. Egyszer Rådeba, Terray László gyülekezetébe és otthonába látogattunk el, egyszer egy népőiskolát és egy arborétumot tekintettünk meg.

Az oslooi utak sok időt vettek igénybe és sokszor izgalommal jártak. Először vonattal jártam. Boråsból Göteborgba, onnan éjszakai vonattal Osloba. A hétvége nagy része utazással telt el, néha csak azért, hogy 4-5 embernek megtartsam az istentiszteletet. Egy alkalommal olyan hideg volt, hogy a vonatközlekedés akadozott. Elhatároztam, hogy autóval vágok neki a nagy útnak. A két nagy gyereket elhelyeztük barátoknál, a két kicsit magunkkal vittük. Fiat autónkkal, nyári gumikkal indultunk bele a téli estébe. Már régen sötét volt, amikor norvég területen rénszarvasos baleset miatt hosszú sor torlódott össze és órák hosszat álltunk. A motort jártni kellett, hogy meg ne fagyjunk. "Kitart-e az üzemanyag?" – figyeltük a mutatót. Valamikor éjszaka csak megérkeztünk Almásyékhoz. Reggelre úgy megfagyott az autónk, hogy meg sem mozdult. Vontatással próbáltuk beindítani, de elszakadt a vontatókötél és fém része kiverte az egyik fényszóró üvegét. Az üveget meg tudtuk javíttatni, az istentiszteletet megtartottam, elindultunk hazafelé. Már svéd területen jártunk, amikor az autó akadozva kezdett menni. Egy vendéglőnél megállva autómentőt hívtunk, aki miután megjött, megállapította, hogy a gyújtáselosztó műanyag fedele elrepedt – nyilván a nagy hidegtől – pótolni nem tudja, de hazavisz minket is és az autónkat is. Az autómentőben a téli éjszakában már biztonságban, otthonosan éreztük magunkat, annál is inkább, mert a segítségünkre jött fiatalember kiderült, hogy magyar volt, ráadásul a göteborgi magyar gyülekezet egyik tagjának a fia. Később, amikor már svéd munkámmal időben nem volt összeegyeztethető a vonatozás, repülővel tettem meg a Göteborg-Oslo utat. A darázs nevű kis propelleres géppel való utazás is szolgáltatott még izgalmakat.

1984 elején aztán megtörtént lelkészi elismerésem a Svéd Egyház részéről. Miután egyházból vizsgát tettem, Brattgård püspök, Vajta Vilmos és Sven Sixten esperes segédletével, egy Borgstenában tartott istentiszteleten felvett a svéd lelkészi állományba és beiktatott a Fristadi Pasztoráció segédlelkészi állásába, melyben Borgstena és Tämta gyülekezeteiért voltam felelős. A sok hányódás és bizonytalanság után boldog voltam, hogy egy tekintélyes egyház hivatalos lelkészévé lehettem (a Magyarországi Evangélikus Egyház vezető püspöke akaratából az országos bíróság eljövetelemért ugyanis, törvényellenesen, a legsúlyosabb büntetéssel: hivatalvesztéssel sújtott) és boldogan vettem be magam a szolgálatba. Örömmel végeztem a vasárnapi és öregotthoni istentiszteleteket, a varrőköri áhitatokat, a konfirmáció-oktatást. Emlékezetes marad számomra a konfirmációi tábor, a tanévzáró istentisztelet, a nyárközépen tartott szabadtéri istentisztelet.

A magyar gyülekezet vezetői már évek óta kérvényezték a svéd hatóságoknál, hogy a magyar lelkigondozás ellátására az óriási területre és a nagy létszámra való tekintettel egy második lelkészi státust létesítsenek. Megjelenésem ezeket a törekvéseket új lendületbe hozta. A kérés teljesítésének – úgy tűnt – nem lesz akadálya és az állást megkaphatom. Ezzel a reménnyel éltem és ezért nem kértem, hogy a svéd lelkészi rangsorban a megbízatásomnak megfelelő,

magasabb státusba osszanak be. Abban az esetben valamelyest véglegesítettem volna magamat. Így történt, hogy mint segédlelkészt a püspök egy jó félév múlva áthelyezett a lakóhelyünkhöz közelebb fekvő Borås Gustav Adolf gyülekezetébe, ahol a Hässleholmen nevű körzet lelkésze lettem. Itt is szívesen dolgoztam, de még mindig segédlelkészi státusban, vagyis bizonytalanságban, várva a magyar állásra.

A magyar állásról nem jött biztató hír, viszont érkezett Svájcban egy levél, mely felhívta figyelmemet az ott megüresedett magyar félállásra és biztatott, hogy pályázzam meg. Sok beszélgetés, imádság, tanácsadás után megpályáztam a Zürich székhelyű magyar félállást, melyhez egy svájci németnyelvű félállás is járult. Az állást megkaptam. 1985 tavaszán Svájcban álltam munkába: két félállásban. Most sem volt könnyű az átállás, új ország, gyerekeinknek új nyelv, új iskola, új barátok, új életstílus. Jó, hogy az anyanyelv maradt!

Az is jó volt, hogy már nem mint menekült érkeztem Svájcba, hanem mint svéd állampolgársággal rendelkező "vendégmunkás". A svájci félálláshoz tágas, szép parókia is járt, mely nagy családuknak 17 éven át volt kedves, meghitt otthona.

A svájci új munkafeladatok számomra újból egy felsőbb osztályba való lépést jelentettek. A két félállás az eddigieknél nagyobb feszültségben állt egymással szemben. Mindkettő teljes embert igényelt. Minden szálát mindkét oldalon kézben kellett tartani. A készenléteket, az adminisztrációt, a gyűléseken való részvételt, a továbbképzést nem lehetett felelni. Így lényegesebb feladatokra, mint például a látogatásra, új munkaágak bevezetésére alig jutott idő. A két félállás teendőit nem lehetett a hét bizonyos napjaira felosztani. Volt persze olyan munka is, melyből mindkét oldal profitált. Ilyen volt a prédikációra, bibliaórára való készülés és a segélyezés, főképpen a ruhagyűjtés. A használt ruhák adományozásában a svájci gyülekezeti tagok voltak rendszeresebben aktívak, míg a szállítás lebonyolításában inkább a magyarok működtek közre.

A két félállásból eredő megosztottság mellett a magyar munkában adódó nagy távolságok jelentettek külön terhet. Igaz, Svájc nem akkora, mint Svédország, de sok "kicsi" sokra megy, és egy helyi gyülekezet földrajzi méreteivel összehasonlítva a magyar munkám felségterülete óriási volt. Első éveikben Baselban lakó, szintén fél magyar állású kollégámmal együtt hat németsvájci városban tartottunk havonta összesen tíz istentiszteletet. Néha hármat egy vasárnap, ami 120, 260, vagy éppen 320 km-t jelentett. Az istentiszteletek után rendszeresen tartott kávézással együtt, ami a szóránnyhelyzetben különösen jelentős, ezek az utak egész vasárnapunkat kitöltötték. Később Bern és Biel is csatlakozott a Svájci Magyar nyelvű Protestáns Gyülekezetek Szövetségéhez, s a megnőtt területen berni kollégámmal ketten láttuk el a feladatokat. Egy-egy családlátogatáshoz, házi bibliaórához, beteglátogatáshoz, temetéshez gyakran 100-200 km-t is kellett utazni, s ez együtt félnapot is igénybe vett.

Utazásaimat megkönnyítette, hogy feleségem minden istentiszteletre, bibliaórára és legtöbb más utamra is elkísért.

A külföldi gyülekezetek életét az is jellemzi, legalábbis Európában, hogy nincs saját templomuk, gyülekezeti házuk. A svédországi Tångagårde, táborközpont, az egyetlen kivétel, amiről tudok. Így minden istentiszteletet, jelentősebb gyülekezeti alkalmat a helyi egyház templomában, vagy gyülekezeti házában tartanak. A legtöbb esetben ingyen vehetik ezeket igénybe. Ez természetesen a jó viszony ápolását, bizonyos adminisztratív lépések megtételét és természetesen időpontbeli alkalmazkodást tesz szükségessé. Egy nemzeti ünnephez kötődő ökuménikus istentisztelet tartására például a zürichi Grossmünstert hónapokkal előtte le kellett foglalni, az orgonát külön elkérni, az egyházzfival egyeztetni. Hol van még akkor az istentisztelet, az ünnepély, a büfé előkészítése, az előadó személyében való megegyezés a magyar szervezetekkel, a meghívó nyomtatása, szétküldése, stb?

Az, hogy a helyi gyülekezet helyiségeire voltunk utalva, többször furcsa helyzetet eredményezett St. Gallenban. Amikor valamilyen félreértés, vagy feledékenység miatt nem volt nyitva a gyülekezeti ház, az istentiszteletet egyszer a templomlépcsőn ülő gyülekezet előtt tartottam meg a szabad ég alatt, máskor bekéredzkedtünk a szomszédos öregotthonba. Egy ilyen kintrekedős alkalommal észrevettük, hogy a templom ajtaja nyitva van. A kis csapat bevonult a hatalmas és szurok sötét templomba és keresni kezdte a villanykapcsolót. Hiába tapogattunk. Senkinél nem volt gyufa, gyertyát sem gyujthattunk. Megtartottuk az istentiszteletet. A hívek nem láttak engem, én nem láttam a híveket, de énekeltünk, imádkoztunk és hangzott az ige – mint egyetlen fényforrás.

Badenban a hugenotta kereszttel jelzett, meghitt kis templomban tartottuk az istentiszteleteket, ahol nagyon szívesen szolgáltam mindig. Mint lutheránus és liturgiát kedvelő lelkész, a "bevezető oltári szolgálatot" az Úr asztala mögött állva tartottam s csak az igehirdetés előtti ének bemondása után mentem a szószékre. Meglepődtem: a szószék szűk padlója tele volt rakva valamilyen összejövétel kellékeivel, részben egy gyümölcsös ládában elhelyezve. Két lehetőségem volt, vagy elkezdek rakodni megtörve az áhitatot, vagy megőrzöm a kulisszatitkot és beleállok a gyümölcsös ládába, melyben két lában még éppen belefért. Az utóbbit választottam. Befeleg mosolyogtam, az Úristen mindent lát, a gyülekezet nem.

A külföldi gyülekezetek életében, a szórványlelkész munkája közben, ahogy láttuk, sok furcsa és vidám eset történik meg. Svájci szolgálatom alatt szomorú tapasztalatokat is szereztem. A külföldre került emberek nagy többsége lelkileg sérült lett. Nem tudta a régi környezetből való kiszakadással járó feszültségeket feloldani. Sok idős ember magányos lett. Egy hiányzott nekik: a kispad a ház előtt, ahol ülve a szomszédokkal elbeszélgethettek volna. Ez a sérült lélek az oka annak, hogy nehezen viselik el a helybelieket és a többi gyülekezeti tagot. Nem is könnyű, hiszen nagyok a különbségek. A Kárpátmedence különböző tájairól, különböző felekezetekből, más-más szociális, kulturális, politikai háttérrel jöttek s tartoznak egy gyülekezetbe, vagy legalábbis egy istentiszteleti közösségbe. Különös, hogyan tevődnek át ide s éleződnek ki az otthoni társadalmi, politikai, egyházpolitikai ellentétek!

Ebben a helyzetben a lelkigondozó feladatának azt láttam, hogy a gyógyító, megbékítő evangéliumot hirdesse, nyugodt, megbízható körülményeket teremtsen, a szeretet és a türelem tekintélyével integrálja a néha ellene és gyakran egymás ellen forduló embereket. Magyar szórványmunkám lényegét a közösségteremtésben láttam: hogy segítsem az embereket Istennel és egymással való közösségre, hogy építsük a Nyugaton élő magyar protestánsok közösségét és ápoljuk a Kárpátmedencében lakó testvéreinkkel a közösséget. Ha ez valamelyest sikerült, érdemes volt felsőbb osztályba lépni.

Ifj. Joób Olivér:

Ifjúsági lelkész voltam

Egy este Bischofsheimben Gémes Pál megkérdezte tőlem: el tudnám-e vállalni az ő utódjaként az ifjúsági lelkészséget. Már gyerekkorom óta járt családunk az Ifjúsági Konferenciákra és tanulmányi éveim alatt egyedül is elutaztam minden évben. A felkéréskor a Svéd Egyház lelkésze voltam, csupán két éve, Uppsalaban elnyert teológiai képesítéssel. Magyar gyülekezeti szolgálatban ritkán vettem részt. Ezért nagynak tűnt a feladat. Talán azért vállaltam el, mivel olyan sokat jelentett nekem az Ifjúsági Konferencia és mivel édesapám hosszan volt lelkésze és ezért számíthattam tanácsaira, segítségére.

Hat évig (1998-2003) szolgáltam az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia evangélikus lelkészeként. A felelősséget végig egy református kollégával osztottam meg. Szigethy Sándor elődöm óta az volt a rend, hogy evangélikus és református lelkészek közösen látták el az ifjúsági lelkészek feladatait. Először Menkéné Pintér Magdolna, majd Tüski Márti volt szolgálati társam. Emellett Szunyog Erzsébet, stuttgarti egyházi munkás, és az úgy nevezett ifjúsági megbízottak láttak el egyes feladatokat. Az utolsó két évemben pedig Gárdonyi Susanne volt a konferencia pénztárosa.

A konferenciákat – a hagyományhoz híven – a Nagyhéten tartottuk, Virágvasárnap előtti szombat estétől Nagyszombat reggeléig. A helyszín Németország volt, már 1985 óta. Ez az ország központi fekvésével, jutányos áraival vált be legjobban. A létszám 60 és 80 fő között mozgott. A résztvevők életkora csecsemőktől nyugdíjasokig terjedt, de legtöbben az ifjúságot és az ifjú felnőtteket képviselték. Az egyes konferenciák témáját az előző konferencián elhangzott javaslatok alapján választottuk ki. A négy fő előadáson kívül a bibliatanulmány és egyes esti, rövidebb előadás is a témához kapcsolódott. A programban szerepelt ezen kívül istentisztelet, esti áhitatok, csoport-megbeszélés, kulturális műsorok, kirándulás. Jutott idő kötetlen együttlétre, sportra, játéokra is. Alkalom adódott kórusban való éneklésre.

Az ifjúsági lelkész feladatait svédországi, egész állásom mellett végeztem. Egyházkerületem jóvoltából továbbképzésnek számíthattam a konferencián való részvételt.

Szolgálatomnak volt egy-két alapvető nehézsége. Először is nem magyar gyülekezeti állásom volt, tehát nem kapcsolódtam mint lelkész természetes módon a nyugati gyülekezetek életéhez. Emiatt kevés saját összeköttetésem volt a különböző országok gyülekezeti vezetőivel, ami részben a konferencia népszerűsítését nehezítette, részben kevés tudomásom volt arról, hogy kit lehetett felkérni egy-egy előadás megtartására. A magyarországi egyházakhoz ugyancsak nagy volt a távolság. Ezért nem csak sok időt vett igénybe a tervezés, hanem gyakran bizonytalan voltam, valóban jó előadót kértünk-

e fel. Emellett sajnós a magyar nyelven való telefonálás, vagy levelezés kevésbé természetes számomra, mint svédül, hiszen harmadik általános iskolás voltam mikor elhagytuk Magyarországot. Ugyanakkor munkatársaim távol voltak - még nem volt természetes a drótpostázás - és könnyen elhúzódtak az ügyek, mire telefonon meg tudtuk beszélni. Előfordult komoly félreértés is a távoli egyeztetések miatt.

A konferencia jövője folytonos bizonytalanságot jelentett. A Lutheránus Világszövetségtől kapott, Gémes István által közvetített támogatás egyre csökkent. Több nyugati protestáns gyülekezetből sosem vettek részt a konferencián.

Ezzel viszont összefügg az első örömteli emlékem. Az évek folyamán sokan fejezték ki hálájukat a konferenciákért. Mikor nehézségeinkről beszélgettünk, mindig újra kiderült: van egy csoport, akik mindenképpen tovább szeretnék vinni az Ifjúsági Konferencia hagyományát, lelkületét. Annak ellenére, hogy manapság sok lehetőség nyílik hasonló konferenciákon való részvételre otthon Magyarországon, mindig újra úgy tűnt: továbbra is szükség van egy *európai magyar* ifjúsági és családi konferenciára. Európai, mert nem Magyarországon van a székhelye, sőt nem is tartottunk még konferenciát odahaza. Magyar, mert nem csak magyarul hangzott és hangzik el minden a konferencián, hanem végig hangsúlyt fektettünk a magyarság ápolására irodalmi, történelmi, nyelvészeti, zenei és egyéb kulturális téren.

Az Ifjúsági Konferencia lelkülete sokat jelentett nekem. Családiasságával egy otthonérzetet nyújtott fiatalkorom óta. A rendszeres résztvevők, akik egy magot alkottak, szívesen tértek vissza, ugyanakkor sok egyszeri résztvevő hamar társakra talált és szintén otthon érezte magát. Amint a nevében is benne van, a konferencia *evangéliumi*. Ez számomra meghatározó volt. Ez nem jelentett beszűkülést; igyekeztünk a társadalom, a tudomány, a nem-hívők iránt nyitottak maradni.

Megbízatásomról romló egészségem és családi helyzetem miatt két éve lemondtam. Hálát adok Istennek mindazért, amiben részem volt az Ifjúsági Konferencia által és az ő áldását kérem a folytatásra. Öcsém Joób Szilárd és a református oldalról Szabó Emőke lelkipásztor, az ifjúsági megbízottakkal együtt, immár a 47. Ifjúsági Konferenciát tervezik...

Ferenczy Péter (USA):

**Hozzászólás Kálmán Szabolcs: „Találkozásom 45 év után
az otthonnal” c. cikkéhez (Koinonia, 65 sz.)**

Kálmán Szabolcs hazatérését summázó előadását olvasva az első gondolatom az volt, hogy milyen áldás, hogy lehetőséget kap arra, hogy elmondja „kettős látásából” fakadó észrevételeit. Milyen nagyszerű lenne ha ez, és a hozzá hasonló hazatértek élettapasztalata beépülhetne az egyház és az ország útkeresésébe. Persze közben nem tudtam elkerülni, hogy én is végig ne gondoljam, mi az, amit magammal vittem, megőriztem, és mi az, amivel itt gazdagodtam. Talán a legszembeütőbb, hogy számomra az alapélmény a kiszolgáltatottság volt, az, hogy nem sok remény van a helyzet megváltozására. Valahogy kimaradtam a nemzet nagy sorsfordulóiból, nemcsak az 56 meghatározó élménye hiányzik, hanem a 89-es fellélegzés, nemzeti feloldozásban való részvétel is. Sokszor azon kapom magam, hogy a régi, már nem létező országhoz (hiszen csak azt ismerem igazán) hasonlítom második hazámat. Talán éppen ezért nem sikerült az itteni emigrációhoz való kapcsolódásom sem. Ha őszinte akarok lenni, akkor azt mondhatom, hogy magyarságtudat nélkül érkeztem ide (jó munkát végzett az oktatási rendszer), no meg a Magyar kisebbség sorsának súlya nélkül. Ezt emigrációban felépíteni nem lehet. Útra való nélkül lökött ki az ország! Csak valami homályos, alig tudatos kötődésre számíthattam, ami a nyelvhez, kultúrához fűzött. Segítette ez, vagy gátolta a beilleszkedést, még nem egészen világos számomra. Mi az, amit itt fedeztem fel? Amit ő kompromisszumra való hajlamnak nevez, azt én inkább egymás iránti türelemnek, elfogadásnak mondanám. Az élet minden területén megtapasztaltam. Lehet békében nem egyet érteni. Lehet egymásnak, meg a főnöknek is ellentmondani anélkül, hogy következményektől kellene félni, vagy attól, hogy bárki is kétségbe vonná a megszólaló karakterét, integritását. A élet szerves része a dialógus, az önálló vélemény formálása, amit inkább bátorítanak, mintsem hogy elhallgattatnának. Külön téma az egyház életével kapcsolatos terület, amivel majd egy másik levélben szeretnék foglalkozni.

*

Folytatva az előadással kapcsolatos gondolataimat, azt hiszem, az egyházzal szóló rész az, amivel a legkevésbé értek egyet. Röviden összefoglalva, szerintem az egyház megújulása nem a gazdasági önállósuláson, politikai sokszínűsége, a világ számára is követhető új gondolatok megfogalmazásán, vagy éppen a zsinat egyetértésén múlik. Ezek a dolgok másodlagosak, mintegy következményei annak, hogy alig van élet az egyházban. Az egyház megújulása számomra nem szervezeti, intézményes kérdés, amit egy testület elhatároz, megtervez, aztán megvalósít. A megújulás inkább egy spirituális folyamat, egy új látás, szemlélet kialakulása. Erről lenne inkább érdemes beszélni. Ez az, amit Amerikából érdemes magunkkal hozni. Ennek része az a felismerés, hogy az egyház hitét és hivatását nem a közegyház képviseli, hanem a gyülekezetek. Az országos egyháznak, az intézménynek nem az a feladata, hogy irányt szabjon, hanem hogy összefoglalja azt a sokszínűséget, ami az ige és szentségek alapján álló gyülekezetekből fakad. Csak ebből származhat megújulás. Első lépés tehát a **gyülekezetek önállóságának erősítése** lenne... Nem a gyülekezetek vannak alárendelve a közegyháznak, hanem éppen fordítva... Ez persze szervezeti változásokat is magában foglal, mint például az életfogytiglan szóló egyházi beosztások megszűnését, három vagy négyévenkénti választásokkal... Egy másik lényeges

felismerés, amelynek persze csak az előbb leírt gyülekezet-központú egyházban van létjogosultsága, a **lelkészi hivatás átértékelésének szükségessége**. Nem kell attól félni, hogy a gyülekezeti élet minden területére való bevonása a lelkészi tekintély elvesztésével járna. Ebben rejlik az erő ami nézőkből résztvevőkké formálja a gyülekezeti tagokat, akiknek lehetőségük van a hitük gyakorlatban való megélésére. Ehhez kapcsolódik annak a meghirdetése, hogy milyen felelősségekkel jár a gyülekezethez való tartozás. Ezekhez tartozik többek között a rendszeres templombajárás, adakozás, és aktív részvétel. Nem elvárásokként kell látnunk ezeket, hanem Isten üdvözítő kegyelmére való válaszként. Erre támaszkodva lehet kijelenteni, hogy **minden gyülekezetnek van missziós területe** helyben. Vállalni lehet a védett területről való kilépés kockázatát, hogy a körülöttünk élők számára meghirdessük a ránk bízott üzenetet. Erre csak az a gyülekezet képes, amelyik szélesre tárja az ajtaját, nem félve a nehéz kérdésektől, helyzetektől...

Március 25-én iktatták be Dr.Fabiny Tamást, a Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Kerületének püspöki állásába. A miskolci, belvárosi ev.templom kicsinek bizonyult a nagy, ünneplő gyülekezet befogadására. Külföldi munkánk megértő támogatójának szolgálatára Isten gazdag áldását kérjük.

Meghívást kaptunk a Magyar Evangélikus Konferencia (MAEK) 2006. október 13-14-én Orosházán tartandó első világgyűlésére. Isten áldását kérjük az előkészítésre és megszervezésre.

Ötvenedik évfolyamába lépett az ÚTITÁRS c. Magyar Evangéliumi Lap. Az egykor Osloban és Kopenhágában induló, kéthavi folyóirat nagy népszerűségnek örvend és kéttucatnyi országban élnek hűséges olvasói. A lap jövőjéért imádkozunk, hiszen el kell a lap a következő 50 (?) évben is.